

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra Speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vybrané náboženské kategorie v představách lidí s mentálním postižením

The selected religious categories in imaginations of the people with
intellectual disability

Bc. Soňa Koubská

Vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková, PhD.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Vybrané náboženské kategorie v představách lidí s mentálním postižením*“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Havlíčkův Brod, 2. 7. 2018

.....

Děkuji PhDr. Monice Mužákové, PhD. za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracovávání diplomové práce. Děkuji také všem respondentům. Velký dík patří моým rodičům, kteří mně poskytli zázemí pro to, aby tato práce vznikla.

Anotace

Diplomová práce interpretuje a analyzuje výsledky výzkumného šetření, které se zabývá tím, jak věřící lidé s mentálním postižením uvažují o vybraných náboženských pojmech. Cílem práce je zmapovat názory, definice a postoje lidí s mentálním postižením k vybraným náboženským kategoriím. Teoretická část řeší nejenom problematiku duchovního života, setkání, dialogu a rozhovoru s lidmi s mentálním postižením, ale zabývá se také specifickými vlastnostmi lidí s mentálním postižením a také jejich postavením v katolické komunitě. Výzkumná část představuje dvě výzkumná šetření – s věřícími lidmi s mentálním postižením a s věřícími lidmi bez postižení. Na základě porovnání obou šetření definuje studie rozdíly v uvažování obou skupin věřících lidí o vybraných náboženských pojmech. Diplomová práce využívá metodu kvalitativního výzkumu, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru a metodu skupinové diskuse.

Klíčová slova

člověk s mentálním postižením, duchovní život, náboženské kategorie, víra, křesťanská spiritualita

Annotation

The thesis interprets and analyses the results of the explorational survey, which deals how people with intellectual disabilities reflect on selected religious terms. The target of this thesis is to chart the opinions, definitions and attitudes of the people with intellectual disabilities to the selected religious categories. The theoretical part of the thesis deals not only of problems of spiritual life, meetings, dialogues and interviews with people with intellectual disabilities but solves their specific qualities and their role in the catholic community too. The exploration part presents two researches – with worshippers people with intellectual disabilities and worshippers people without disabilities. In the end of the thesis the explorational survey defines differences between both groups. The thesis uses the method of the qualitative research, concretely the method of the semistructured interview and the method of the group discussion.

Keywords

man with intellectual disabilities, spiritual life, religious categories, christian spirituality

Obsah

Úvod	8
1 Aktuální situace	9
2 Duchovní život	11
3 Historický exkurz	13
3. 1 Církev a lidé s mentálním postižením	13
3. 2 Člověk s mentálním postižením jako člen katolické komunity.....	15
4 Teoretická východiska při plánování rozhovoru s lidmi s mentálním postižením.....	19
4. 1 Psychologické zvláštnosti lidí s mentálním postižením	20
4. 2 Vnímání a myšlení u lidí s mentálním postižením	21
4. 3 Komunikace s lidmi s mentálním postižením	23
4. 4 Vliv prostředí na osoby s mentálním postižením	24
5 Setkání a dialog	26
6 Teologický náhled na vybrané náboženské kategorie	29
6. 1 Bůh	29
6. 2 Láska.....	30
6. 3 Naděje.....	30
6. 4 Víra	31
6. 5 Modlitba	31
6. 6 Eucharistie	32
6. 7 Neposkvrněné početí	33
6. 8 Hřích.....	33
6. 9 Spása.....	33
7 Výzkumná část	34
7. 1 Výzkumný cíl práce.....	34
7. 1. 1 Volba cíle.....	34
7. 1. 2 Směr a cíl zkoumání	34
7. 2 Metodologický rámec výzkumu	34
7. 2. 1 Metoda	34
7. 2. 2 Kvalitativní výzkum	35
7. 2. 3 Metoda získávání dat – rozhovor, skupinová diskuse	37
7. 3 Výzkumný vzorek	38

7. 3. 1 Přínos a riziko, etické aspekty	38
7. 3. 2 Charakteristika účastníků výzkumu	39
7. 4 Předvýzkum	40
7. 4. 1 Teoretické podklady	40
7. 4. 2 Realizace předvýzkumu	41
7. 4. 3 Analýza předvýzkumu.....	42
7. 5 Výzkumné šetření s lidmi s mentálním postižením.....	43
7. 5. 1 Výzkumný problém a výzkumná otázka	43
7. 5. 2 Realizace výzkumu – Neratov.....	43
7. 5. 3 Interpretace a analýza rozhovorů	44
7. 5. 4 Dílčí výsledky výzkumného šetření	48
7. 5. 5 Realizace výzkumu – Brno.....	49
7. 5. 6 Interpretace a analýza rozhovorů	50
7. 5. 7 Dílčí výsledky výzkumného šetření	53
7. 5. 8 Dílčí výsledky výzkumného šetření	57
7. 6. Výzkumné šetření s věřícími lidmi bez postižení.....	58
7. 6. 1 Výzkumný problém a výzkumná otázka	58
7. 6. 2 Interpretace a analýza rozhovorů	58
7. 6. 3 Dílčí výsledky výzkumného šetření	64
7. 7 Porovnání výzkumů – lidé s mentálním postižením a lidé bez postižení.....	65
Závěr	66
Seznam použitých informačních zdrojů	67
Seznam příloh.....	70

Úvod

Předkládaná práce navazuje na téma, kterým jsem se zabývala v bakalářské práci. Znovu představuje člověka s mentálním postižením, který je členem katolické komunity. Tentokrát se ale pokoušíme během rozhovorů s lidmi s mentálním postižením odhalit jejich duchovní život na základě jejich vztahu k vybraným náboženským kategoriím.

V České republice je duchovní život lidí s mentálním postižením téměř neprobádán. Zahraniční literatura je naopak velmi plodná. K tématu náboženství a lidí s mentálním postižením vychází v zahraničí nejenom mnoho knih, ale i odborných časopisů. Téma je zde nahlíženo odbornou veřejností, ale i samotnými náboženskými hnutími, organizacemi a církvemi. Lidé se zdravotním postižením jsou v zahraničí samozřejmě součástí různých náboženských skupin, které si kladou za cíl co nejvíce srozumitelnou cestou zpřístupnit a zprostředkovat duchovní poznání zejména těm skupinám lidí s postižením, u kterých jsou snižené rozumové schopnosti, tedy lidem s mentálním postižením.

Cílem práce je tedy zmapovat názory, definice a postoje lidí s mentálním postižením k vybraným náboženským kategoriím. Pokusíme se také zachytit specifické rysy v uvažování těchto lidí, a to na základě srovnání s pojetím vybraných pojmů věřícími lidmi bez postižení.

Diplomová práce na základě rozhovorů a diskusí rozkrývá duchovní život lidí s mentálním postižením a poskytuje tak této skupině lidí příležitost k dialogu, k setkání a rozhovoru nad složitým, ale důležitým tématem, které prostupuje jejich každodenní životy.

Diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První, teoretická část je dále členěna do šesti kapitol. V těchto kapitolách se čtenář seznámí nejen s aktuální situací v oblasti duchovního života lidí s mentálním postižením, ale také s přínosy a riziky vedení rozhovoru s touto skupinou lidí. Nalezneme zde také teologický výklad jednotlivých náboženských kategorií, které jsou stěžejní pro výzkumnou část práce. Druhá, výzkumná část diplomové práce představuje dvě fáze výzkumného šetření. První fáze šetření interpretuje a analyzuje výklad pojmů věřícími lidmi s mentálním postižením. Druhá fáze šetření se zabývá stejnou problematikou na základě rozhovorů s věřícími lidmi bez postižení. Na závěr nabízíme porovnání výsledků obou šetření.

Blahoslavení vy, kteří se zastavujete, abyste naslouchali našemu obtížně srozumitelnému projevu, protože vidíte nezbytnost našeho úsilí k tomu, abychom mohli být pochopeni.

(úryvek z Blahoslavenství, která byla složena osobami s mentálním postižením)

1 Aktuální situace

Vzhledem k tomu, že jsme si stanovili velmi specifickou oblast pro výzkumné šetření, narazili jsme při sestavování teoretických podkladů na problém dostupnosti odborné literatury. Téma duchovního života lidí s mentálním postižením je v České republice zpracováno doposud jen málo autory. Při vyhledávání odborných publikací, narazíme na dva prameny.

Prvním z nich jsou bakalářské a diplomové práce¹, které se zaměřují na spiritualitu lidí s mentálním postižením a na jejich duchovní potřeby. Výzkumným vzorkem v těchto pracích jsou jednak členové společenství Archa², jednak klienti denních nebo týdenních stacionářů vybraných diecézních charit.³

Druhý pramen představují internetové komentáře, články a zamyšlení pastoračních asistentů nebo farářů, kteří působí v organizacích, ve kterých jsou přítomni lidé s mentálním

¹ KADOVÁ, Tereza. *Spiritualita osob s mentálním postižením a jejich blízkých jako důležitý podnět pro sociální práci s nimi*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta.

BRUSOVÁ, Kamila. *Naplnování spirituálních potřeb u lidí s mentálním postižením*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta.

ŠTROMEROVÁ, Markéta. *Spiritualita a lidé s mentálním postižením – hledání smyslu života*. Praha, 2013. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

² Archa je federace společenství, v nichž lidé s postižením a ti, kteří s nimi chtějí žít, vytváří vzájemné vztahy v rodinných domech, dílnách, školách a denních stacionářích. Archa byla založena Jeanem Vanierem v roce 1964, který se ujal dvou lidí s mentálním postižením a začal s nimi žít a pracovat v domě nedaleko Paříže. Dnes Archa sdružuje přibližně 5000 členů ve 126 komunitách, ve 33 zemích světa. Posláním jednotlivých komunit je doprovázení svých členů v osobním, duchovním a profesionálním rozvoji.

³ KOUBSKÁ, Soňa. *Člověk s mentálním postižením jako člen katolické komunity*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

postižením a potřebují, aby byly jejich duchovní potřeby naplněny. Oba prameny však poskytují pouze obecný a velmi stručný náhled na výše uvedenou problematiku.

Zahraniční literatura je sice v problematice duchovního života lidí se zdravotním postižením obsáhlejší, nicméně narážíme při hledání relevantních zdrojů na stejné obtíže jako u českých zdrojů. Zde se nám nabízejí jednak různé články a publikace, které se zabývají tím, jakým způsobem byli a jsou lidé s mentálním postižením vnímáni katolickou církví, tedy jaké je jejich postavení v této komunitě a čím mohou katolickou komunitu obohatit. Dalším pramenem, který se dotýká problematiky lidí s mentálním postižením a náboženství, je literatura, která rozebírá vybrané biblické pasáže a jejich náhled na postižení⁴.

Z prostudované literatury je zřejmé, že lidé s mentálním postižením byli a jsou součástí různých náboženských komunit. Jakým způsobem ale lidé s mentálním postižením rozumí teologickým pojmům? Co si představují např. pod termínem Bůh, láska, eucharistie? Jsou s to pochopit obsahy křesťanské víry? Jaké emoce v nich tyto pojmy vyvolávají? Nazývají teologické pojmy stejně, nebo pro ně mají vlastní názvy? Toto jsou otázky, které zůstávají stále nezodpovězené. Pokusíme se na ně nalézt odpověď ve výzkumné části práce.

⁴ Journal of Intellectual & Developmental Disability.

British Journal of Learning Disabilities.

Journal of the Christian Institute on Disability

YONG, Amos. *The Bible, disability and the Church: A new vision of the people of God*. Wm. B. Erdmans Publishing Co. Michigan. 2011. ISBN 978-0-8028-6608-0.

BEATES, Michael S. *Disability and the Gospel: How God uses our brokenness to display his grace*. Crossway. 2012. Wheaton. ISBN 978-1-4335-3045-6.

2 Duchovní život

„První kroky na cestě k duchovnímu životu stávají se skutečností přijetím víry v Boha.“ (Cibulková, 2016 s. 5)

Lidé s mentálním postižením, kteří jsou součástí výzkumné části práce se vydali od dětství nebo v průběhu svého života na cestu, jejíž směr určuje duchovní život, konkrétně život podle křesťanských zásad, život, který je charakteristický láskou k Bohu a prožíváním života v duchu Ježíše Krista.

Duchovní život je podle Nouwena (2012) cestou, na které se spojujeme s naším nejnvnitřnějším já, s našimi bližními a s Bohem. Duchovní život nám také pomáhá zvládat vnitřní neklid, emoce vůči druhým, vede nás z tmavé jeskyně pochybností ke světlé cestě poznání, k cestě plné důvěry, odhaluje naše slabiny a probouzí v nás vnitřní sílu, dává nám útěchu a povzbuzení.

Křesťanský život dává tedy lidem s postižením i bez postižení příležitost vydat se na cestu, na které člověk nebude nikdy sám. Je to příležitost porozumět sobě samému, své bolesti a utrpení. Lidé, kteří se vydávají na duchovní cestu, mají šanci stát se lepším člověkem tím, že lépe poznají sami sebe, své strachy a smutky a pomocí duchovního způsobu života naleznou vnitřní klid a rovnováhu. Vykročíme-li tedy na duchovní cestu a žijeme-li duchovním životem, uvědomujeme si snáze své vnitřní postoje. Ať už se jedná o postoje, které zaujímáme k sobě samým, k druhým nebo k Bohu (tamtéž).

Významný český katolický teolog a religionista Tomáš Halík vnímá duchovní život jako něco, čím se člověk liší od všeho ostatního v celém vesmíru. Halík chápe samotné slovo „duchovní“ jako vše, co je určitým způsobem spjaté s naším hledáním a prožíváním smyslu života. *„Právě otázkou po nejzazším smyslu člověk uskutečňuje transcendentální povahu lidství: člověk „je“ touto otázkou, není však sám sobě odpovědí, pro odpověď musí „překročit“ sám sebe a fakticitu světa, „jít do hloubky“ či „vystoupit výš.“* (Halík, ©2015, s.1).

Cibulková (2016) vnáší do problematiky duchovního života specifický náhled. Domnívá se, že hlavním úkolem člověka je překonat všechny překážky, které má nejen kolem sebe, ale i v sobě, a uvědomit si tak svou vnitřní duši, svého ducha. S touto tzv. duchovou podstatou pak člověk vědomě hledá spojení. *„Dokáže-li to, otevře si cestu*

k vyššímu životu, stane se věřícím člověkem...“ (tamtéž, s. 6). Cibulková se také domnívá, že vstupem člověka do víry začíná jeho mystická proměna, člověk se dostává na vyšší úroveň vědomí a dostává možnost spojit se s nejvyšším Duchem, Kristem a láskou Boží. Na této cestě k probuzení člověku pomáhají i bytosti vyšších světů – andělé. Ti uvádějí člověka do různých stavů a situací, v nichž je nucen hledat východiska z těžkostí a docházet k poznání vlastní bezmocnosti, právě v této slabosti a úzkosti pak člověk nalézá víru v Boha a touhu přiblížit se k němu.

Louis Lallement (2009) ve své knize *Spiritualita srdce: duchovní cvičení* popisuje, jak je důležité (vydáme-li se na duchovní cestu) mít čisté a otevřené srdce, být neustále v kontaktu s Bohem a v následování jeho Ducha, ať už nás vede kterýmkoliv směrem. Kdo se rozhodne jít po duchovní cestě, tedy žít vnitřní život, musí být schopen bezpečně rozpoznat tři podněty: podněty, které pocházejí z naší vlastní hlubiny (hříchy, vášně, zvyky a špatné návyky, náklonosti, hnutí, touhy, myšlenky, úsudky a city), dále podněty od ďábla (jeho pokušení a našeptávání, kouzla a iluze, jimiž nás chce svést, když nejsme bdělí) a v poslední řadě se jedná o podněty, které pocházejí od Boha (vnuknutí, milosti a cesty, po kterých nás chce vést).

3 Historický exkurz

Lidé s mentálním postižením byli vždy přítomni v lidském společenství. Lidé bez postižení k nim zaujímali v různých dobách různé přístupy. Jelikož se tato studie zabývá lidmi, kteří jsou členy katolické komunity, zmíníme se v první části této kapitoly o přístupech církve k lidem s mentálním postižením, a to nejenom v dobách minulých, ale nahlédneme i do současnosti. Ve druhé části pojednáme o problémech integrace lidí s mentálním postižením do katolické komunity.

3. 1 Církev a lidé s mentálním postižením

V následující podkapitole zmíníme náhledy vybraných autorů, kteří se zabývají problematikou postavení lidí s mentálním postižením v dějinách církve.

Jedním z autorů je teolog George F. White, který ve svých publikacích řeší výše zmíněné téma, konkrétně ho zajímá to, jak samotná církev vnímá mentální postižení. Zmiňuje se o faktu, že církev vnímala mentální postižení (a zdravotní postižení vůbec) jako důsledek hříšného způsobu života. Postižení tedy znamenalo boží trest za jeho hříšný život (v případě získaného postižení) nebo (pokud se jednalo o vrozené postižení) za hříšné skutky jeho rodičů (in *Journal of the Christian Institute on Disability (JCID)*, Vol. 3, No. 1, Spring/Summer 2014).

Přesto byl člověk s mentálním postižením po staletí církví vnímán jako ten, se kterým je třeba soucítit a komu by měla být poskytována pomoc. Důkazem takového přístupu je zakládání prvních útulků, tzv. hospiců, chorobinců a chudobinců pro chudé, zmrzačené, staré, sirotky nebo slepce. (Mužáková in *Speciální pedagogika*, 4/2011).

I přes tyto snahy, charakteristické soucitem a milosrdenstvím, zůstal člověk s postižením vně katolické komunity a bylo mu zamezeno účastnit se náboženských obřadů (Titzl, 2000).

Podle M. Foucaulta (1994) byl malomocný důkazem boží milosti, ale i jeho hněvu. Byl sice distancován mimo církev, ale zároveň se těšil boží milosti.

Duševně nemocní byli dokonce v období středověku často drženi v klecích a jako zvíř předváděni za poplatek na jarmarcích (Schott, 1994).

Přístup církve k lidem s mentálním postižením můžeme tedy definovat jako přístup ambivalentní. V dějinách lidstva se na jedné straně můžeme setkat s tím, že pro jedince s postižením byla zřizována různá zařízení, a je prokazatelné, že jim byla poskytována určitým způsobem alespoň částečná péče a podpora, na straně druhé byli i přes tyto snahy ještě donedávna nuceni žít mimo katolickou komunitu a bylo jim odepřeno jakékoliv duchovní vedení (Titzl, 2000).

Jaká je situace v době postmoderní? Z prostudovaných materiálů je patrné, že došlo k výraznému posunu – posunu v tom smyslu, že lidé s postižením (tedy i lidé s mentálním postižením) nestojí již na okraji křesťanské komunity. Ba naopak můžeme uvnitř církve spatřit snahy o to, aby osoby s mentálním postižením měli stejná práva účasti na duchovním životě jako lidé bez postižení. I přes tento fakt je pro některé členy komunity stále problémem vnímat jedince s postižením jako její součást a nadále rozlišují svět NÁŠ (lidí bez postižení) a svět JEJICH (lidí s postižením).

Pro člověka (zvláště pro člověka s postižením) je však velmi důležité být součástí společenství. Chce být vnímán jako jeho plnohodnotný člen. V rovině náboženské je pro člověka spoluúčast na duchovních věcech mnohdy přínosnější než pouze individuální prožívání svého duchovního života.

Z vědeckých studií zabývajících se postavením lidí s postižením v katolické komunitě vyplývá, že církve si stále více uvědomuje velmi důležitý fakt, a to ten, že integrace lidí s mentálním postižením do této komunity se stává přínosem nejenom pro samotného jedince s postižením, ale také pro její ostatní členy, nehledě na to, jak specifické je jejich myšlení, vnímání a prožívání (White in *Journal of the Christian Institute on Disability* (JCID), Vol. 3, No. 1, Spring/Summer 2014).

K tématu církve a lidí s postižením se vyjadřuje také Jean Varnier⁵. Tento katolický teolog vidí v oblasti setkávání se církve a lidí s mentálním postižením umění naslouchat těmto lidem, chovat k nim úctu, navázat s nimi vztah. *„Myslím, že církve si ještě plně neuvědomila, že má v setkání se slabým člověkem velmi důležitou roli. Dnešním problémem církve je to, že se lidé s postižením přenechávají specialistům. Pro práci s takovými lidmi*

⁵ Kanadský katolický teolog, zakladatel komunit Archa, ve kterých bydlí ve společném domově lidé s mentálním postižením a jejich asistenti, je také zakladatelem hnutí Vira a Světlo, které pomáhá rodinám, ve kterých žijí lidé s mentálním postižením najít místo v církvi a ve společnosti.

však stačí chovat se lidsky, vyslechnout je, jíst spolu s nimi, věnovat jim mnoho času, abychom se s nimi mohli setkat. Chtěl bych, aby si církev uvědomila důležitost setkání.“ (Radio Vaticana, ©2018, s. 1).

Z výše uvedeného vyplývá, že spoluúčast lidí s mentálním postižením na duchovním životě přináší mnohé cenné nejenom jim samotným, ale i celé společnosti. Podle Varniera je každé setkání s člověkem s mentálním postižením přínosem i pro člověka bez postižení – a to v tom smyslu, že dostává příležitost objevit něco nového ve svém vlastním nitru a také získat nový náhled na dosavadní vnímání různých situací. Kontakt, spolužití nebo pouhý rozhovor s těmito lidmi může člověku bez postižení pomoci dosáhnout vnitřního poznání a probuzení (tamtéž).

Inspirací k následujícím myšlenkám nám byla publikace doktorky Mužákové *Byly to naše děti*⁶. I když se tato práce zabývá jiným tématem, konkrétně tím, jaký byl život rodičů s dětmi s mentálním postižením v období totality, napadají nás přesto následující otázky. Jak tomu bylo v této době s dostupností duchovní péče a naplňováním duchovních potřeb lidí s mentálním postižením? Měly tehdy děti (a později dospělí) s mentálním postižením alespoň díky rodičům možnost praktikovat nějakým způsobem svou víru? A pokud jim tato nebyla zprostředkována díky rodině, měly vůbec možnost dostat se s vírou do kontaktu? Pevně věříme, že i v těchto těžkých dobách byli věřící rodiče schopni poskytnout svým dětem s mentálním postižením i duchovní útěchu a vedli s nimi plnohodnotný život křesťana stejně tak, s jakým laskavým a láskyplným způsobem o ně pečovali v běžném životě.

3. 2 Člověk s mentálním postižením jako člen katolické komunity

Tato podkapitola seznamuje s hlavními dokumenty a klíčovými informacemi, které se týkají problematiky začleňování lidí s mentálním postižením do katolické komunity a jejich postavení v ní. Popisujeme zde situaci zejména v zahraničí, neboť v České republice nebyly dosud vydány žádné publikace ani dokumenty týkající se začleňování lidí s mentálním postižením do křesťanské komunity.

Pokyny a pravidla toho, jak předávat a zprostředkovávat víru lidem s mentálním postižením si v České republice, vytvářejí pastorační asistenti a lidé, kteří zprostředkovávají

⁶ Úplný název publikace zní *Byly to naše děti. O fenoménu lásky a souzářnosti k rodičům a jejich dětem s mentálním postižením v každodennosti totality.*

víru lidem s postižením sami. Jedná se většinou o brožury sestávající se z příprav na jednotlivé hodiny náboženství nebo přípravy na křest (Hruban, 2015).

Katoličtí biskupové považují za nutné, aby všechny formy liturgie byly přístupné také lidem se zdravotním postižením. Argumentují zejména tím, že pasivní přístup církve k lidem se zdravotním postižením by popíral samotnou podstatu křesťanské komunity. Jednotlivé diecéze byly nejednotné právě v přístupu k lidem s postižením – tato nejednotnost přístupů se tedy stala hlavním podnětem k tomu, aby byly vytvořeny konkrétní pokyny také pro tuto skupinu lidí (ncpd, ©2012).

Ve Spojených státech amerických byly v roce 1995 schváleny Národní konferencí katolických biskupů tzv. *Pokyny pro slavení svátostí pro lidi se zdravotním postižením*. Jedná se o významný dokument v oblasti církevní integrace lidí s mentálním postižením, který byl vytvořen americkými katolickými biskupy. Jeho účelem je podporovat začleňování lidí s postižením do katolického náboženského života. Tyto pokyny jsou závazné pro všechny osoby, které poskytují pastorační služby lidem se zdravotním postižením (tamtéž).

Cílem těchto pokynů je tedy poskytnout kvalitní a jednotnou pastorační péči nejenom jednotlivým lidem s postižením, ale i jejich rodinám a blízkým, tak aby jim byla umožněna plná účast na duchovním životě a životě v katolické komunitě (tamtéž).

Pokyny pro slavení svátostí zahrnují jednak obecná pravidla církve k přístupu k lidem s postižením, jednak podrobně řeší jednotlivé svátosti a jejich přiblížení lidem se zdravotním postižením (tamtéž).

Tyto standardy stanovené biskupy vyvolaly také zcela přirozeně vlnu kritiky. Někteří kněží stále věří, že člověk s mentálním postižením nemá fyzické ani duševní schopnosti podílet se na církevních svátostech. Vytváří se tak jakási propast mezi rolí kněze jakožto konečným orgánem farnosti a katolickými předpisy, které usilují o větší přijetí osob se zdravotním postižením. Vždy tedy záleží na přístupu konkrétní diecéze, jak k lidem s mentálním postižením ve své farnosti přistupuje (tamtéž).

Pro každého člověka, tedy i pro člověka s mentálním postižením, je velmi důležité mít pocit, že je součástí společnosti, ve které se nějakým způsobem realizuje, např. formou členství v menší či větší komunitě lidí, kteří ho vnímají jako sobě rovného, a tedy jako jejího plnohodnotného člena. Neméně důležité pocity mají z účasti svých dětí na náboženských úkonech i rodiče. Přiznávají však, že se stále setkávají s názorem, že přítomnost člověka

s mentálním postižením v kostele je zbytečná. Faráři jednotlivých amerických farností si proto kladou za cíl jednak vytvořit katechetické metodiky a různé vzdělávací programy v oblasti náboženské výchovy lidí s mentálním postižením a jednak informovat farníky bez postižení o specifických projevech a zvláštностech lidí s mentálním postižením se snahou o vytvoření co nejpříjemnější atmosféry v každé katolické komunitě (uscatholic, ©2015).

Snahy o začlenění lidí se zdravotním postižením do života katolické komunity naplňuje také široká americká organizace *NCPD* (National Catholic Partnership on Disability), která prostřednictvím svých programů nabízí služby jednotlivým farnostem tak, aby byl život každého člověka s postižením v katolické komunitě kvalitní a naplňoval jeho duchovní potřeby (ncpd, ©2012).

Malou skupinou, která hájí duchovní zájmy zejména dětí s poruchou autistického spektra, je americké hnutí *Catholic Schools Inclusion Strategies for Children with DS*. Tato skupina lidí podporuje začleňování dětí s mentálním postižením do katolických škol (csisds©2012).

Tématem integrace lidí s postižením do křesťanské komunity se zabývá také např. německé sdružení *Perspektiv Forum Behinderung*. Je provozováno lidmi z různých německých církví a jeho cílem je informovat o možnostech integrace lidí s postižením do křesťanské komunity a zasloužit se o to, aby byl člověk s postižením vnímán v křesťanských společenstvích a organizacích jako samozřejmost. Program Fóra zajišťuje také komplexní péči z hlediska naplňování duchovních potřeb lidí s postižením (perspektivforum, b.r. ©2015).

Yong (2011) v problematice začleňování lidí s mentálním postižením do prostředí katolické komunity považuje za důležité vytvořit tzv. duchovní programy pro lidi s mentálním postižením, které budou sestaveny na základě spolupráce světských a náboženských organizací, které jsou nějakým způsobem v kontaktu s lidmi s postižením.

Yongovi nejde o pouhé zahrnutí lidí s postižením do komunity s tím, že budou jen pasivními příjemci církevní charity, jde mu o to, aby i lidé s postižením, tedy i lidé s mentálním postižením, byli jejími aktivními členy a mohli obohatit komunitu stejným způsobem jako lidé bez postižení. Navrhuje také vzdělávat v této oblasti učitele tak, aby byli schopni pečovat o duchovní potřeby lidí s mentálním postižením a dále je pak mohli realizovat v církevním prostředí (tamtéž).

Yong zdůrazňuje, že právě integrace a inkluze lidí s mentálním postižením do katolické komunity dává příležitost lidem bez postižení odkrýt v nich samých jiný, další rozměr porozumění světu, ale i sobě samému (tamtéž).

Problematice začleňování lidí s postižením do katolické komunity se věnuje ve svých publikacích také Micheal S. Beates. Beates (2012) pracuje zejména s termínem transformace, a to ve smyslu změnit způsob přemýšlení o postižení, nevnímat postižení jako slabost, ale transformovat ho v možnou sílu, která může katolickou komunitu obohatit právě svou jinakostí.

Po prozkoumání výše uvedených zdrojů lze říci, že integraci lidí s mentálním postižením do katolické komunity se po celém světě věnují jednotlivé diakonie a farnosti, které pod ni spadají, dále také charity a instituce poskytující sociální služby lidem s mentálním postižením. Mimo tyto velké celky jsou zakládána různá hnutí, která poskytují pomoc a podporu věřícím lidem s mentálním postižením. Jednotlivé organizace a jednotlivá hnutí vydávají různé publikace, které se zaměřují především na výuku katechismu. V celé problematice však zůstává klíčovým tématem humanismus, láska člověka k člověku a schopnost určitého (sebe)překročení ve smyslu jiného náhledu na skutečnost.

4 Teoretická východiska při plánování rozhovoru s lidmi s mentálním postižením

Následující kapitola se věnuje teoretickým poznatkům, které se vztahují k specifickým vlastnostem lidí mentálním postižením. Každý, kdo se chce alespoň částečně pokusit proniknout do světa lidí s mentálním postižením, vést s nimi rozhovory, sdílet s nimi prostor a čas, by se měl nejdříve teoreticky seznámit se specifickými oblastmi chování, vnímáním a prožíváním těchto lidí. Bez takovéto přípravy se může výzkumníkovi stát, že bude zaskočen nezvyklým a jedinečným projevem, kterým jsou jedinci s mentálním postižením charakterističtí.

Způsob myšlení a vyjadřování lidí s mentálním postižením je velmi specifický. Situaci komplikuje také fakt, že i jednotliví lidé s mentálním postižením mají různý způsob myšlení, vyjadřování a vnímání. Jedná se o velmi zvláštní a nezvyklé vyjadřování. Při častém kontaktu s lidmi s mentálním postižením je však zřejmé, že ačkoliv se vyjadřují ojedinělým a pro nás zpočátku mnohdy nesrozumitelným způsobem, za jejich slovy je tataž myšlenka člověka bez postižení (Hruban, 2015).

Specifický způsob myšlení a vyjadřování lidí s mentálním postižením se podle Černé (2009) odráží také v navazování sociálních vztahů. Pro lidi s mentálním postižením je velmi obtížné naplňovat sociální role charakteristické pro lidi bez postižení.

Zmiňovali jsme, že problematikou lidí s mentálním postižením a jejich religiozitou se v Čechách zabývají nejčastěji lidé, kteří se s lidmi s mentálním postižením setkávají v rámci poskytování duchovní služby v různých stacionářích či chráněném bydlení. Jedním z nich je již citovaný Pavel Hruban, katolický teolog a pastorační asistent, který působí v diecézní charitě v Brně. V rámci své náplně práce zprostředkovává lidem s mentálním postižením kontakt s biblickými texty, připravuje klienty na křest, dochází za nimi do chráněného bydlení nebo do jejich domovů. Jeho poslední práce se orientuje na vztahy a sexualitu lidí s mentálním postižením.

Osobnost Pavla Hrubana a samotné setkání s ním hraje důležitou roli nejenom v teoretické, ale i v praktické části této studie.

Podle Hrubana (2018) „...je jednání těchto lidí často překvapivé, nestandardní a někdy i v protikladu k tomu, co bychom od nich očekávali díky jejich dosažené náboženské

formaci. Je to však součástí jejich postižení a nebylo by správné jim kvůli tomu cokoliv z této oblasti odírat. Naopak všechno, co rozvíjí jejich osobnost, je potřebné podporovat, což určitě platí o svátostech a veškerém náboženském životě. Také oni jsou dětmi Boha a mají právo na všechny prostředky k posvěcení, které církvi svěřil.“

Chceme-li tedy hovořit s lidmi s mentálním postižením o tak specifickém tématu, jako je jejich náhled na náboženské kategorie, je důležité seznámit se s jejich psychologickými zvláštnostmi, se způsobem jejich myšlení a vnímání, s jedinečným způsobem jejich komunikace. Velký vliv na utváření jedince hraje také prostředí, ve kterém žije.

4. 1 Psychologické zvláštnosti lidí s mentálním postižením

Lidé s mentálním postižením rozhodně netvoří homogenní skupinu, kterou by bylo možné globálně charakterizovat. Stejně jako člověk bez postižení, je i člověk s mentálním postižením jedinečným subjektem s charakteristickými osobnostními rysy. I přesto můžeme u většiny lidí s mentálním postižením najít určité společné znaky, které se u každého jedince individuálně přetvářejí v závislosti na druhu, hloubce a rozsahu mentální retardace. Projevy jedince s mentálním postižením závisejí také na tom, zda jsou postiženy všechny složky jeho psychiky, nebo zda jsou výrazně postiženy pouze některé psychické funkce a duševní vývoj je nerovnoměrný (Švarcová, 2006).

U jedinců s lehkou a středně těžkou mentální retardací můžeme zaznamenat tyto projevy:

- Zpomalená chápavost, jednoduchost a konkrétnost úsudků
- Snížená schopnost až neschopnost porovnávání a vyvozování logických vztahů
- Snížená mechanická a logická paměť
- Těkavá pozornost
- Nedostatečná slovní zásoba a neobratnost ve vyjadřování
- Poruchy vizuomotoriky a pohybové koordinace
- Impulzivnost, hyperaktivita nebo celková zpomalenost chování
- Citová vzrušivost
- Nedostatečné rozvinutí volných vlastností a sebereflexe
- Sugestibilita a rigidita v chování

- Nedostatky v osobní identifikaci
- Opožděný psychosexuální vývoj
- Nerovnováha aspirací a výkonů
- Zvýšená potřeba uspokojení a bezpečí
- Poruchy v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
- Snížená přizpůsobivost k sociálním požadavkům

(tamtéž)

Snížená úroveň rozumových schopností a potíže v komunikaci se u lidí s mentálním postižením manifestují zejména tím, že velmi obtížně rozumějí běžným situacím a obtížně je vyhodnocují. Kvůli nedostatečné slovní zásobě nemusejí být vždy schopni přesně vyjádřit, co chtějí, nebo pochopit, co se po nich chce. Tito lidé mají také problémy se sebehodnocením. Dochází tedy buď k tomu, že se podceňují, nebo naopak přeceňují (Inclusion Europe, 2009)

4. 2 Vnímání a myšlení u lidí s mentálním postižením

U lidí s mentálním postižením je vnímání zatíženo nejrůznějšími nedostatky. Tito lidé se projevují celkovou zpomaleností; deficity můžeme nalézt jednak v oblasti zrakového vnímání, ve snížené schopnosti rozlišovat počítky a vjemy. Dále můžeme u lidí s mentálním postižením zaznamenat nedostatky ve vnímání prostoru nebo sníženou citlivost hmatových vjemů. Vzhledem k narušení procesu analýzy v korové části propioceptivního analyzátoru se u těchto jedinců projevuje špatná koordinace pohybu, dochází také ke zpoždění diferenciaci akustického materiálu. Dochází tak k nedokonalému vnímání času a prostoru (Valenta, Müller, 2004).

V předchozí kapitole jsme již naznačili, že lidé s mentálním postižením mají velmi specifické myšlení. Jedinci s mentálním postižením jsou schopni konkrétního myšlení, postrádají však většinou schopnost vyšších abstrakcí a mají problém s generalizováním pojmů. Deficity jsou patrné také v oblasti analytického a syntetického myšlení (tamtéž).

Podle Léčbycha (2008) plyne řada problémů v oblasti myšlení z deficitů ve smyslové percepci. Jedná se zejména o deficity v oblasti porozumění řeči a diferenciaci jednotlivých fonémů. Řeč lidí s mentálním postižením je charakteristická chudým slovníkem, může se objevovat dyslálie, dysartrie.

Velkým problémem v oblasti myšlení je u lidí s mentálním postižením snížená schopnost řešit problémy, vytvářet a správně používat pojmy, nahlédnout do problému nebo změnit stanovisko potřebné k vyřešení situace, problému. Pro tyto jedince je velmi těžké vytvářet si souvislosti, reagovat na nové situace a hledat stále nová a efektivnější řešení. Tyto deficity v oblasti myšlení mají veliký dopad na pracovní činnosti těchto jedinců (Pipeková, 2006).

Jedinec s mentálním postižením proto potřebuje při jakékoliv činnosti uspořádat pořadí jednotlivých kroků, které ho dovedou k řešení problému (tamtéž).

Zajímavým specifikem u lidí s mentálním postižením je oblast emotivity. Tito lidé jsou často velmi citově otevření a spontánní v projevování svých emocí. Problémem je ale kontrola emocí a schopnost potlačit je. Osoby s mentálním postižením se tak mnohdy projevují zvýšenou dráždivostí a jsou více náchylní k afektivním reakcím (Léčbych, 2008).

Další oblast, která je u lidí s mentálním postižením specifická, je pozornost. Tito lidé jsou snadno unavitelní a velmi lehce u nich dochází k rozptýlení pozornosti. Je pro ně nesnadné soustředit se na více činností najednou (tamtéž).

Vnímání duchovního života je u jedinců s mentálním postižením velmi komplikované. Pavel Hruban (2018) k tomuto dodává: „*To je věc taková velice napínavá*“. Pokud mají podporu v rodině, obsahy víry jsou zde často opakovány a lidé s mentálním postižením si je snáze upevní. U jedinců, kteří tuto možnost v rodině nemají a využívají např. pouze služeb pastoračního asistenta, se obsahy víry upevňují hůře. Jsou s nimi seznámeni ústní i písemnou formou a těsně po výkladu jsou schopni na dané téma reagovat adekvátně. Na následujícím setkání ale již většinou nevědí nic. „*Je to jeden velké experiment*.“ (tamtéž) dodává Hruban.

Organizace jako jsou Víra a Světlo nebo Archa mají již propracované mechanismy, jak sdělovat obsahy víry lidem s mentálním postižením a jak je na jejich duchovní cestě doprovázet. Přenést tyto mechanismy do jiného prostředí, např. do chráněného bydlení či denních stacionářů však nelze (tamtéž).

4. 3 Komunikace s lidmi s mentálním postižením

Chystáme-li se setkat a hovořit s člověkem s mentálním postižením, je velmi důležité se na rozhovor alespoň teoreticky připravit. Cenné rady nalezneme např. v *Manuálu základních postupů jednání při kontaktu s osobami s mentálním postižením* (Krejčířová, 2007), kde je stanoveno tzv. „Dvanáctero kontaktu s osobami s mentálním postižením.“ Jsou v něm vytyčeny důležité body, které je třeba dodržovat během komunikace s osobami s mentálním postižením.

Velký důraz klade Krejčířová na respekt ke každé osobnosti, který můžeme vyjádřit především tím, že při komunikaci používáme řeč dospělých. Lidé s mentálním postižením tak nejsou degradováni na úroveň dětí. Během komunikace bychom měli být empatičtí, trpěliví, projevovat zájem o kontakt a také jasně formulovat své otázky a myšlenky. Měli bychom se vyvarovat cizích slov, zkratek a abstraktních pojmů, které by se mohly snadno stát překážkou k tomu, aby nám člověk s mentálním postižením porozuměl (tamtéž).

Na rozhovor bychom si měli vymezit dostatečnou časovou dotaci. Velmi důležité je dát respondentovi dostatečný prostor pro odpověď, používat během rozhovoru nejen verbální řeč, ale i mimiku a řeč těla. Otázky, které klademe by neměly být sugestibilní, je třeba, abychom si vždy ověřili, že lidé s mentálním postižením správně porozuměli tomu, co jim sdělujeme. Rozhovor by měl v ideálním případě probíhat v jejich přirozeném prostředí (tamtéž).

Od výzkumníka se tedy předpokládá, že bude nanejvýš taktní, tolerantní, dokáže se vcítit do respondenta, měl by být také ohleduplný a trpělivý. Důležité je vytvořit během rozhovoru atmosféru, která je bezpečná, získat si důvěru a neujímat se v komunikaci vedoucí úlohy. Vhodné je udržovat přiměřený oční kontakt. Začátek a konec konverzace můžeme ritualizovat, kontakt můžeme navázat např. dotekem nebo pohlazením. Jedince s mentálním postižením oslovujeme vždy přímo, na asistenta či doprovod osoby s mentálním postižením se budeme obracet jen tehdy, nebude-li vést rozhovor ke vzájemnému pochopení. Samozřejmostí je, že osobám s mentálním postižením vykáme (Michalík, 2011).

Předpokladem úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením je to, že jim budeme aktivně naslouchat a pokusíme se co nejvíce rozumět sdělovanému. V případě, že si nebudeme jisti, zda jsme správně porozuměli obsahu sdělení, můžeme respondentům klást doplňující otázky. Otázky, které v rozhovoru budeme užívat, by měly být otevřené. Výjimka

může nastat v případě, že respondent otázce neporozumí, v tom případě mu můžeme nabídnout výběr z několika možností, případně si doplňovat potřebné informace dalšími otázkami. Měli bychom se ptát vždy otevřenými otázkami, teprve pokud partner nerozumí, je možné nabídnout výběr z několika možností (tamtéž).

Mezi další pravidla úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením patří to, že jsme schopni přizpůsobit se pomalému tempu projevu respondenta a poskytneme mu dostatek času k tomu, aby se vyjádřil. Nezbytným krokem v komunikaci s lidmi s mentálním postižením je ověřovat si, zda nám člověk s postižením rozumí (Krejčířová, 2007).

Během rozhovoru s lidmi s mentálním postižením používáme oslovení „paní/pane“, za které přidáváme příjmení. Neměli bychom zapomenout se představit a podat člověku s mentálním postižením ruku. Je nutné vždy předem lidem s mentálním postižením vysvětlit, o čem budeme mluvit a co se bude dít. V komunikaci postupujeme po malých krocích a snažíme se vše vysvětlovat a respektujeme jejich tempo. Vyhýbáme se také ironii a dvojsmyslům, které mohou vést ke zbytečným nedorozuměním (Inclusion Europe, 2009).

Někteří lidé s mentálním postižením nejsou schopni verbální komunikace. Jedná se zejména o skupinu lidí s těžkým a hlubokým mentálním postižením. V tomto případě je pro nás důležitým prostředníkem v komunikaci asistent nebo jiná blízká osoba. Tito lidé používají v komunikaci různá gesta a naučené manuální znaky, piktogramy, symboly, fotografie, počítače nebo různé komunikační tabulky (tamtéž).

4. 4 Vliv prostředí na osoby s mentálním postižením

Každá osobnost, tedy i člověk s mentálním postižením, je formována nejdříve prostřednictvím výchovy. Rodina je prvním a zásadním prostředím, kde se tvoří osobnost člověka. Nejvýznamnějšími činiteli jsou zde většinou rodiče. U lidí s mentálním postižením je rodinné prostředí velmi zásadním formujícím činitelem, a to nejenom v období jejich raného vývoje, ale ovlivňuje je po celý zbytek jejich života (Kysučan, 1990).

Rodiče nebo prarodiče jsou pro lidi s mentálním postižením často prvními průvodci a zprostředkovateli víry. Sociální okolí má zásadní vliv jednak na psychiku jedince, dále na jeho prožívání, chování, ale i hodnotovou orientaci, Vztahy s nejbližšími osobami – rodiči, sourozenci, vrstevníky, školní třídou nebo skupinou kamarádů zásadním způsobem ovlivňují postoje jedince (Dolejší, 1987).

Velmi důležité také je, jaký je vztah dítěte k jeho rodičům, ten totiž vytváří předpoklad pro další vývoj jeho osobnosti a zkušenosti, které dítě prožívá, následně ovlivňují jeho formování vlastní identity a určují také způsob, jakým bude v budoucnu interpretovat ostatní sociální zkušenosti. Podle vztahu s rodiči totiž bude i dítě prožívat vztahy se svým širším okolím, prostřednictvím kterých opět mění a upevňuje představu o sobě samém (Vágnerová, 1999).

Podle Hrubana (2018) má na formování člověka s mentálním postižením velký vliv jednak prostředí, ve kterém trvale žije (rodina, chráněné bydlení, vlastní byt), ale i prostředí, kam dochází za prací (denní či týdenní stacionáře) a dále prostředí, kde tráví volný čas. Právě v denních či týdenních stacionářích nebo v chráněném bydlení provozovaných v rámci služeb oblastních charit mají lidé s mentálním postižením možnost setkání s vírou, začít nebo oživit svůj duchovní život. *„Na ně má hrozně velký vliv prostředí, když jsou lidé nevěřící ve věřícím prostředí, tak to má na ně obrovský vliv. Nejsem si jistý, jestli by ti klienti, kdyby přešli někam jinam, jestli by tu víru udrželi. Mají o víře představu, že to něco stojí, a oni se cukají před něčím, co je jakoby namáhavý, možná podvědomě“.* (tamtéž, s.2).

Na závěr této kapitoly nemůžeme nezmínit, že lidé s mentálním postižením navzdory všem výše uvedeným deficitům obdrželi ohromný dar – je to dar žít přítomným okamžikem. I když jejich život často provázelo utrpení a bolest, mají navzdory všem nedostatkům obvykle vysoce rozvinutou emocionální složku osobnosti. *„...jde o lidi, u nichž je srdce rozvinutější než mozek...“* (Vanier, 2008, s. 119).

5 Setkání a dialog

Klíčovými momenty našeho výzkumného šetření jsou setkání a dialog. V této kapitole se tedy pokusíme nejdříve o obecné vymezení těchto pojmů. Při definování vycházíme z reálných setkání s lidmi s mentálním postižením. Dále se v této kapitole budeme zabývat tím, co nám může přinést a přináší setkání a rozhovory s lidmi s mentálním postižením. Zde se opíráme zejména o zkušenosti Jeana Vaniera.⁷

Na první pohled se může zdát, že pojem *setkání* a pojem *dialog* vyjadřují tutéž situaci. Při hlubším prozkoumání obou termínů, docházíme k závěru, že oba pojmy zcela určitě nevyjadřují to samé. Čím se tyto dva pojmy liší a co mají společné?

Setkání můžeme chápat a cítit jako situaci, kdy není přítomen žádný problém, který by bylo nutno podrobit kritice. Jedná se tedy o situaci bez hlubšího záměru a mnohdy bez verbální potřeby. Klíčovou roli zde tedy hraje neverbální komunikace, řeč těla, první dojem, energie, kterou při setkání můžeme pocítit. Setkání je vlastně jakýmsi pěstákem blížícím se k dialogu.

Dialog naproti tomu již předpokládá téma k řešení, je nutností, chceme-li překročit mantinely osobního názoru a vpustit další, jiné osobní názory a ty následně podrobit kritice.

Společným momentem obou pojmů jsou zcela určitě emoce (pozitivní a negativní), které provází jak setkání (kdy mohou být nesděleny, pouze prožívány uvnitř jedince), tak dialog.

Posuneme-li dialog do oblasti náboženství, zjistíme, že v dialogu dochází ke konfrontaci různých názorů a duchovních zkušeností. Takovýto rozhovor nám poskytuje příležitost společně překročit horizont toho, co již známe. V křesťanství patří pojem dialog ke klíčovému, váže se zde na téma víry. Rozkrývají se zde tak dvě oblasti – oblast víry a oblast nevíry. Jako věřící bývá označován ten, kdo žije svůj život jako dialog, a nevěřící je ten, kdo vede život v monologu. Život v dialogu je možný skrz umění ztišit se, naslouchat, snažit se rozumět a také odpovídat, tedy žít odpovědně. „*Kdo se nedokáže ztišit, meditoval, oprostít se od hluku reklam a nabídek tohoto světa, od kakofonie hlasů zvnějšku a jejich ozvěn v našem nitru, ten nemůže zaslechnout tichý hlas Boží!*“ (Halík, 2014, s. 13).

⁷ Zakladatel společenství Archa (viz. pozn. č. 2)

Život dialogický také znamená umět číst v situacích života, umět číst inteligentně, pozorně, vnímavě, číst mezi řádky. Monologický život je životem, kdy jsme zahleděni jen do sebe, prosazujeme jen sami sebe, nejsme ochotni a schopni vnímat druhé a vžívat se do nich. Nejsme ani schopni číst svůj životní příběh a události ve světě jako texty plné důležitých sdělení (tamtéž).

Nyní se dostáváme k podstatě setkání, k setkání dvou lidí, dvou světů, které se zdají být zpočátku odlišnými a vzdálenými a jen velmi těžko protínajícími. Co nám může přinést toto setkání? Ocitneme-li se v blízkosti lidí s mentálním postižením, kteří nás nechají vstoupit do jejich světa, může se nám stát, že se náš život – naše myšlení a prožívání – začne pozvolna přetvářet. Najednou zjistíme, že jsme se vydali zcela jinou cestou, a to cestou, která je plna vlídnosti a soucitu. Sdílíme-li s těmito lidmi společný prostor, nebo dokonce společný život, objevíme, jak moc je důležité naslouchat a komunikovat nejenom verbálním způsobem, ale také způsobem neverbálním. Pokud jsme zvyklí na určitý typ jednání s lidmi bez postižení, při komunikaci s lidmi s mentálním postižením je třeba na tento navyknutý způsob zapomenout. „*Musel jsem se naučit poslouchat tlukot jejich srdce, chápat jejich nejdůležitější potřeby a odhalovat, co by jim pomohlo, aby našli smysl života a naději i důvěru v sebe sama*“ (Vanier, 2008, s. 107).

Během setkání nebo soužití s lidmi s mentálním postižením je důležité je vnímat, být s nimi a přijímat je takové, jací jsou, důvěřovat jim. Častý kontakt s lidmi s mentálním postižením může vést k tomu, že se časem rozhodneme být tím, kým skutečně jsme, ne tím, jací bychom měli podle očekávání druhých být. Někteří z nás mohou stejně jako lidé s mentálním postižením začít vnímat krásu přítomného okamžiku, krásu života, začneme být zodpovědní za svůj život i za životy druhých. Dojdeme k poznání, že každý člověk je jedinečný a svým způsobem posvátný (tamtéž).

Nouwen (2000) popisuje svoje zkušenosti se setkáváním se s lidmi s mentálním postižením takto: „*Adam byl mým přítelem, učitelem a vůdcem. Neobvyklým přítelem, protože nemohl vyjádřit svoji náklonost a lásku tak jako většina lidí. Neobvyklým učitelem, protože nemohl přemýšlet ani vyjádřit myšlenku či koncepci. Neobvyklým vůdcem, protože mi nemohl dát žádnou konkrétní radu či nasměrování*“ (tamtéž, s. 10)

Myšlenky a pocity Jeana Vaniera nás vedou k zamyšlení. Je opravdu možné stát se díky bližšímu kontaktu s lidmi s mentálním postižením lepším člověkem? Okrývá se během rozhovorů s lidmi s mentálním postižením prostor pro opravdovou lidskost?

Vlastní zkušenost je nejdůležitější. Během našich dosavadních výzkumných šetření jsme zakoušeli podobné pocity jako Vanier i přesto, že se mnohdy jednalo o krátká setkání. Každé setkání, každý rozhovor i následné loučení mělo hluboký rozměr naplněný upřímností, otevřeným srdcem, vděkem a často i milým úsměvem.

6 Teologický náhled na vybrané náboženské kategorie

Tato kapitola již těsně navazuje na výzkumnou část této studie. Seznamuje nás s vybranými náboženskými pojmy, které hrají klíčovou roli v rozhovorech v praktické části této studie.

6.1 Bůh

Je český název pro toho, který se podle svědectví Starého zákona zjevuje jako neomezený žádnou hranicí, zcela neporovnatelný, absolutně jsoucí, budoucí a spolehlivý. Boha vyznával Ježíš Kristus jako svého Otce, který mu umožnil vstoupit do království Božího. Ve své podstatě je Bůh neviditelný, je však věřícími poznáván skrze lásku a viditelný v Ježíši jako svém věrném obrazu. Křesťanská filosofie a teologie vidí Boha jako bytost absolutní, svatou, nejvyšší, nadřazenou světu, osobní, absolutně nutnou, bez příčiny, existující samu od sebe, a proto věčnou a nekonečně dokonalou bytost, která vše ostatní stvořila z ničeho (Rahner, Vorgrimler, 2009).

Pojem Boha je základním předmětem, cílem křesťanské víry. Je chápán jako numinózní protějšek člověka, jako absolutno, k němuž člověk vztahuje svou relativitu vlastního bytí a bytí stvořeného světa. V křesťanství je pojem Boha vykládán personálně – je jeden trojjediný Bůh o jedné podstatě a třech osobách (Bůh Otec, Bůh Syn a Duch svatý) – a je charakterizován řadou vlastností (atributů): věčností, nekonečností, nezměnitelností, všudypřítomností, všemohoucností, vševedoucností, milosrdenstvím, spravedlností, moudrostí, věrností člověku, svatostí, milostí, láskou. Bůh je chápán jako stvořitel vesmíru, jemuž dává imanentní smysl stvořením člověka ke svému obrazu a transcendentní smysl vysláním Ježíše Krista (Pavlinová a kol, 1994).

Výraz Bůh označuje také Nejvyšší bytost a Zdroj života. Křesťanská tradice, zakotvená ve zkušenosti hebrejských Písem, zakouší Boha jako osobního. To znamená, že Bůh je chápán jako svobodný, vědoucí, milující a sebe sdílející. I když je naprosto jiný než svět, je zdrojem stvoření, života a růstu. Biblická tradice popisuje Boha také jako Pána dějin. Přestože Bůh ponechal lidem svobodu, působí takovým způsobem, že se události společenských a osobních dějin stávají polem božského sebezjevování, kde lidé docházejí naplnění svých možností. V božím sebezjevování v dějinách lidé poznávají Božství jako milosrdné a soucitné. Zároveň však toto sebezjevování odkrývá Boha jako Absolutno, které

je mimo dosah lidského rozumu. Bůh je tedy tajemství (Slovník Židovsko-křesťanského dialogu, 1994).

6. 2 Láska

Tento termín v křesťanství vyjadřuje zásadní svobodnou radikální seberealizaci celého člověka, jak je skutečně zamýšlen Bohem a jím povolán, člověka, jehož celkové zaměření směřuje k Bohu a jemuž se uděluje Boží milost a spása, a sice jako přijetí svobodného a úplného sebedílení Božího na podkladě schopnosti získané tímto sebedílením. Tato realizace má dialogický charakter. Děje se mezi člověkem a Bohem a základ jí dává sebezpřekročení člověka k vyšší osobě. Tato láska k Bohu závisí na lásce Boží (agapé), která je nezištně dávana Bohem (Rahner, Vorgrimler, 2009).

Vedle lásky ve smyslu agapé existují v křesťanství i další termíny pro lásku: filia a éros. Éros vyjadřuje lásku, která očekává jistý druh odplácení, odpovědi od druhého. Éros není výlučně smyslová láska, i když ta je jednou z jeho částí. Filia je láska, která panuje mezi členy rodiny, dítě má tak filia ke svým rodičům nebo bratři a sestry mají filia navzájem. Agapé se od těchto dalších dvou druhů lásek liší tím, že se jedná o nesobeckou lásku, která nehledá odplácení, jedná se jen a pouze o dar sebe sama (Slovník Židovsko-křesťanského dialogu, 1994).

6. 3 Naděje

Křesťanská naděje vyjadřuje nejen způsob víry a lásky, nýbrž je též trvalým uvolňováním životní cesty, tedy toho, co je a trvá, ale je i narušováním zdání, že absolutní a konečnou pravdu lze celkově pochopit a že láska je to, co je způsobeno naší láskou. Základem naděje je všeobecná spasitelná Boží vůle, jež je přítomná a dosažitelná pouze v naději (Rahner, Vorgrimler, 2009).

Materiálním předmětem naděje je podle teologické tradice vírou již předjaté odpuštění hříchů, tedy milost jednak pro nezasloužené a nezasloužitelné ospravedlnění, ale též jako účinná pomoc k setrvání v tomto stavu milosti, především však konečné patření na Boha jako dar Bohem udělený mně i každému bližnímu. Svou jistotu nalézá křesťanská naděje v osobě Ježíše Krista, u něhož se milostivé přijetí lidského osudu a člověka vůbec skrze Boha stalo dějinným. Křesťanská naděje je v praxi posilována a zprostředkována různými nadějemi uvnitř tohoto světa a zakoušenou pomíjivostí jeho podoby (tamtéž).

6. 4 Víra

V nejobecnějším slova smyslu znamená pojem víra svobodné přijetí výroků určité osoby v důvěře k ní. Jedná se tedy vždy o vztah mezi osobami, který stojí i padá na s hodnověrností toho, komu se věří. Pro naši práci je však podstatný teologický náhled na pojem víra. V křesťanské víře je to právě Bůh, který je předmětem víry, je tím, jemuž věříme a v něhož věříme. Tato víra však předpokládá, že Bůh sám sebe činí známým a svědkové, které si Bůh určil, jsou věrohodní. Tyto formální vlastnosti má křesťanská víra společné s obecným pojmem víry. Rozdíl mezi obecným pojmem víry a křesťanským pojetím víry je v tom, jak se Bůh dává člověku poznat. Podle křesťanského pojetí Bůh není pouhá informace zasahující oblast intelektu, kde by Bůh zůstával vnějším motivem víry, nýbrž je to poznání, které oslovuje a k Bohu zaměřuje všechny dimenze člověka a jehož vlastní podstatou je láska. Bůh se tedy dává poznat jako poslední, jediný a veškerou naději v sobě zcela naplňující, skrývající a přesahující cíl člověka (tamtéž).

Z výše uvedeného nám tedy vyplývá, že víra (v křesťanském pojetí) je osobní vztah k Bohu, který se zjevuje v Ježíši Kristu. Je to dar, který člověku dává Bůh a jeho obsahem je důvěra, uznání, oddanost. Víra zde znamená to, že člověk přijímá zjevené Boží slovo a odpovídá odevzdáním se Bohu. Víru věřící vyjadřují v obřadech, představách, etice a modlitbách. Víra pro křesťany musí být obnovována i úsilím o sladění víry s konkrétními skutečností života. Křesťané tedy zakoušejí nejen vztah k Bohu v Kristu, ale snaží se porozumět významu této zkušenosti a její dopadům na svůj život, vztahu své zkušenosti ke zkušenosti společenství víry a případným důsledkům víry v rámci odpovědnosti v širší společnosti (Slovník Židovsko – křesťanského dialogu, 1994).

6. 5 Modlitba

Slovník Judaismus, křesťanství, islám (Pavlincová a kol, 19994) vysvětluje víru jako Oslovení a vyzývání Boha vyjadřující vztah modlícího se člověka k němu. Jedná se o vyznání víry, doznání vin (pokání), oslavu Boha, chvály, díky i prosby a přímlyvy zahrnující další osoby. Modlitba bývá také popisována jako výslovná a pozitivní realizace vztahu člověka k osobnímu Bohu spásy. Uskutečňuje tedy podstatu náboženského aktu vůbec. Modlitba je jednou ze základních funkcí církve, kdy adresátem církevní modlitby je již od nejranějších dob vedle Otce i samotný prostředník spásy Ježíš Kristus. Základním naladěním modlitby je vděčnost, která se projevuje v eucharistických modlitbách a je též podkladem

oslavných modliteb. Prosebná modlitba církve je však již charakterizována předchozím přijetím konečného Božího příslibu ohledně dovršení světa a sním spojeného konečného vyslyšení všech lidských potřeb. Církev tedy rozlišuje modlitbu veřejnou a modlitbu soukromou. Obě formy prohlašuje za potřebné (Rahner, Vorgrimler, 2009).

Důležitou křesťanskou modlitbou je Otčenáš, usměřující lidský život k eschatologické perspektivě království Božího, které mu dává smysl a cíl. Modlitba předpokládá závislost člověka na Bohu, ale současně potvrzuje jeho odpovědnost a aktivitu (Pavlincová a kol, 1994).

Modlitba je tedy přímým oslovením Boha a její povaha zcela závisí na povaze osloveného. Bůh je duchovní a transcendentní, což znamená, že modlitba nemůže být manipulativní, je osobní, není pouhou ideou, modlitba je dialogem, ne monologem. Kombinací obou se stává modlitba účinnou (Slovník Židovsko-křesťanského dialogu, 1994).

6. 6 Eucharistie

Tento pojem se užívá pro označení křesťanského kultického stolování s Kristem – večeři Páně, u katolíků se jedná o mši svatou s přijímáním (Pavlincová, 1994). Jedná se vlastně o díkůvzdání toho, kdo je „dobře obdarován“ (při tomto výkladu vycházíme z etymologie slova eucharistie: děkovat, eu = dobrý, charis = dar) a v důsledku toho je vděčný. Eucharistie také znamená vděčnost, děkovnou modlitbu. V pozdějším chápání označuje eucharistie mimo výše uvedené i tělo Ježíšovo, jelikož toto tělo je pod viditelným způsobem chleba a vína při eucharistickém konání církve východiskem a středem tohoto konání (Rahner, Vorgrimler, 2009). Předpokladem eucharistie bylo Ježíšovo vystoupení, zejména jeho stolování s hříšnými lidmi, které zpřítomňovalo nový život v království Božím (Pavlincová, 1994).

Během Poslední večeře Páně podává Ježíš podle svých slov své tělo a svou krev jako pokrm a nápoj v empirické podobě přijímání chleba a vína. Zásadní význam tu má myšlenka smrti, kdy Ježíš vědomě přijímá svůj osud a uvádí jej do souvislosti s ústředním obsahem své zvěsti. Při tomto vědomém opakování Poslední večeře podle přání samotného Ježíše se zároveň zpřítomňuje krvavá oběť Ježíše Krista na kříži, neboť se zde zpřítomňuje tělo a krev trpícího a umírajícího Krista jako služebníka Božího, a to nejen jako tělo vydané, ale i jako krev prolitá za mnohé. Při eucharistii se také zpřítomňuje Ježíšovo vtělení, vzkříšení a vyvýšení (Rahner, Vorgrimler, 2009).

6. 7 Neposkvrněné početí

Tímto termínem se míní dogma, podle něhož byla Maria předcházející vykupitelskou milostí Ježíše Krista od začátku své existence uchráněna dědičného hříchu, a tak začala svou existenci v milosti ospravedlnění. Její mateřství bylo Bohem předurčené (Rahner, Vorgrimler, 2009).

Dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie se někdy mylně spojuje s panenským početím Ježíše Krista. Jde ale o dvě odlišné události. Dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie hovoří o tom, že Panna Maria byla počata bez dědičného hříchu. Panenské početí se týká toho, že Ježíš byl v jejím lůně počat z Ducha svatého, a ne z muže (<https://www.cirkev.cz/archiv/111129-neposkvrnene-poceti-panny-marie>).

6. 8 Hřích

Hovoří-li se v křesťanství o hříchu, mají křesťané většinou na mysli „prvotní hřích“, tedy Adamův hřích, který měl vážné následky. Tento hřích rozpoutal celé dějiny lidských hříchů a nastolil atmosféru příznivou hříšným činům. Z tohoto pak vychází křesťanský zájem o odpuštění hříchů, který se vynořil jako ústřední způsob pochopení Kristova díla – tedy že Kristus přišel, aby nás spasil od našich hříchů. Důležitým pojmem je zde i pojem zla a jeho chápání jako protivníka lidí a jako něco, co přichází z vnějšku a co nás ovlivňuje. Hřích je tedy v křesťanství chápán jako zločin proti Bohu anebo proti bližnímu, jako porušení mravního zákona (Slovník Židovsko-křesťanského dialogu, 1994). Kromě prvotního hříchu chápou křesťané hřích také ve smyslu hříchu skutečného, jehož se člověk dopouští vědomě (Pavlincová a kol., 1994).

6. 9 Spása

Tento pojem je jedním z ústředních náboženských a teologických pojmů. Míní se jím subjektivní existenciální záchrana a naplnění života (Rahner, Vorgrimler, 2009).

V křesťanství není cílem života splynutí s božstvem ani nekonečné pokračování života v čase, ale vstup do plného společenství s Bohem. Smyslem spásy tedy není záchrana před smrtí, odstranění všeho, co ruší vztah k Bohu a k druhému člověku a co je v bibli označováno pojmem hřích. Předpokladem spasení je příběh Ježíše, v němž se Bůh zjevuje prostřednictvím dějinných událostí. Jeho odpuštění a láska překonávají lidské odcizení (tamtéž).

7 Výzkumná část

7.1 Výzkumný cíl práce

Cílem této vědecké práce bylo získat poznatky o tom, co si lidé s mentálním postižením představují pod vybranými náboženskými pojmy, a následně porovnat jejich výklad s výkladem lidí bez postižení.

7.1.1 Volba cíle

Částečně jsem získala vhled do situace již v bakalářské práci, kde jsem řešila vztah člověka s mentálním postižením ke katolické komunitě a k náboženství vůbec. Zajímalo mě, zda je možné jít v tomto tématu ještě více do hloubky.

7.1.2 Směr a cíl zkoumání

Náboženský (duchovní) život je velmi těžké a intimní téma. V obecné rovině je toto téma více schůdné. Zaměříme-li se však na konkrétní záležitosti, v našem případě na porozumění vybraným náboženským kategoriím, zjistíme, že se jedná o nelehký úkol. Předpokladem výzkumného šetření s lidmi s mentálním postižením je tedy citlivé navázání kontaktu s respondenty a setkání v jejich přirozeném prostředí.

Cílem výzkumného šetření je nejenom analyzovat míru porozumění náboženským pojmům u skupiny lidí s mentálním postižením, kteří jsou věřící, resp. jsou členy katolické komunity, ale také samotné setkání, rozhovor a dialog.

7.2 Metodologický rámec výzkumu

Jak zjistíme, co si lidé s mentálním postižením pod jednotlivými pojmy představují? V následujících kapitolách se budeme proto zabývat použitou metodou, která nám posloužila k tomu, abychom citlivým, ale zároveň efektivním způsobem získali data potřebná k analýze.

7.2.1 Metoda

Abychom mohli zjistit, co si lidé s mentálním postižením představují pod vybranými náboženskými kategoriemi, zvolili jsme pro průzkum metodu kvalitativního výzkumu, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru.

Pro tento typ rozhovoru jsme si předem připravili devět daných náboženských kategorií, dále také volně přidružené otázky. Pořadí jednotlivých kategorií a přidružených otázek jsme v případě potřeby v průběhu rozhovorů pozměnili. Rozhovory byly zaznamenávány na diktafon mobilního telefonu.

Metodu kvalitativního výzkumu jsme zvolili jednak proto, že se nám v minulém výzkumném šetření osvědčila, dalším důvodem této volby byl fakt, že zkoumané téma bylo třeba hlouběji prozkoumat a porozumět mu.

7. 2. 2 Kvalitativní výzkum

Pod pojmem kvalitativní výzkum se zahrnují označení pro rozdílné přístupy (metody, techniky) ke zkoumání určitého fenoménu. V následující kapitole se budeme věnovat některým vybraným definicím tohoto pojmu.

Maňák a Švec (2004) se domnívají, že používání kvalitativních metod poznávání v humanitních vědách představuje výrazné změny i v samotných vědách o člověku, k nimž náleží např. pedagogika nebo sociologie.

Strauss a Corbinová (1999) definují kvalitativní výzkum jako jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických postupů nebo jiných způsobů kvantifikace. Může se jednat o výzkumy, které se týkají jednak života lidí, příběhů, chování nebo také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů. Některé údaje mohou být také kvantifikovány, ale samotná analýza musí být kvalitativní. Někteří výzkumníci shromažďují poznatky prostřednictvím rozhovorů a pozorování a poté klasifikují své údaje způsobem, který umožňuje jejich statistickou analýzu. Znamená to, že vlastně kvantifikují kvalitativní data. V naší práci využíváme ale nematematický analytický postup, jehož výsledkem jsou poznatky odvozené z údajů shromážděných na základě rozhovorů.

Hendl (2005) považuje definici Strausse a Corbinové za negativní a cituje ve své publikaci definici metodologa Creswella následovně: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ (tamtéž, s.45).

Kvalitativní výzkum jde na rozdíl od výzkumu kvantitativního více do hloubky zkoumaného fenoménu, který se ale zároveň snaží začlenit do širšího kontextu. Další specifičností kvalitativního výzkumu je, že výzkumník v jeho průběhu nezaujímá tak velký odstup od zkoumaných subjektů, naopak je s těmito subjekty v bližším, neformálním vztahu (Maňák, Švec, 2004).

Cílem kvalitativního šetření je podle Dismana (2000) jednak vytváření nových hypotéz, ale také nového porozumění. Kvalitativní výzkum má dle jeho názoru za účel získat informace o velmi malém počtu jedinců. Nevýhodu kvalitativního výzkumu vidí Disman v tom, že výsledky šetření není většinou možné generalizovat na celou populaci.

Vztah výzkumníka k jedincům, které zkoumá, je v případě kvalitativního výzkumu blízký a subjektivní. Kvantitativní výzkum vytváří na rozdíl od kvalitativního umělou výzkumnou situaci (Hendl, 2005).

Kvalitativní výzkum je výzkumem, který je značně časově náročným. Tento typ výzkumu vyžaduje vysoké nasazení výzkumníka a velké zaujetí daným problémem. Takovýto typ výzkumu však nezůstává na povrchu, ale snaží se o vhléd do jádra věci (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Kvalitativní výzkum bývá někdy považován za emergentní nebo také pružný typ výzkumu, neboť výzkumník může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru dat a analýzy dat výzkumné otázky, které si na začátku vybral. V průběhu výzkumu je tedy možné modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat a jejich analýze. Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se také lokální zakotveností a nejsou vytrhována z kontextu dění. Mají popisovat podrobnosti případu, vesměs za delší časový interval. Snažíme se přitom jít za co a kolik a blížit se proč a jak. (Hendl, 2005)

Během výzkumu se badatel seznamuje s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje. Sběr dat a jejich analýza probíhají v kvalitativním výzkumu v delším časovém intervalu, výzkumný proces má tedy longitudinální charakter. Výzkumník vybírá na základě svých úvah místa pozorování nebo jedince, které dále sleduje v různých časových okamžicích. Analýza dat a jejich sběr probíhá současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem

dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává (tamtéž).

Zpráva o kvalitativním výzkumu obsahuje podrobný popis místa zkoumání, rozsáhlé citace z rozhovorů a poznámek, jež si výzkumník udělal při práci v terénu. Výzkumník může také navrhnout teorii o fenoménu, který pozoroval (tamtéž).

7. 2. 3 Metoda získávání dat – rozhovor, skupinová diskuse

K získání a analýze dat jsme zvolili metodu rozhovoru, konkrétně metodu otevřeného, polostrukturovaného rozhovoru a také metodu skupinové diskuse. Tyto metody se nám jevily pro tento výzkumný problém jako nejvhodnější.

Je třeba si uvědomit, že vedení kvalitativního rozhovoru vyžaduje jednak dovednost, citlivost, koncentraci, ale také jisté interpersonální porozumění a disciplínu. Je nutné připravit si dopředu obsah otázek, jejich formu i pořadí. Vždy je také nutné zvážit možnou délku rozhovoru (Průcha, 1995).

Zvláštní pozornost bychom měli věnovat začátku a konci rozhovoru. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter. Je tedy vhodné, aby tazatel nabídl dotazovanému možnost dodatečného kontaktu (tamtéž).

Rozhovor

Tento typ metody patří k nejpoužívanějším metodám v pedagogickém výzkumu. Průcha (1995) rozhovor definuje jako metodu dotazování, při níž je dotazovaná osoba vedena otázkami tazatele k sdělování určitých informací. Zdůrazňuje důležitost důkladné přípravy.

Polostrukturovaný rozhovor

Název této metody vychází z formulace určitého problému, ke které se výzkumník stále v průběhu dotazování vrací. Někde mezi dvěma extrémy, mezi rozhovory strukturovanými a nestrukturovanými, jsou rozhovory polostrukturované. Tento typ má předem daný soubor témat a volně přidružených otázek, ale jejich pořadí, volba slov a formulace může být pozměněna, případně může být něco dovysvětleno. Konkrétní otázky, které se zdají tazateli nevhodné, mohou být dokonce i vynechány; jiné naopak mohou být přidány. Polostrukturované rozhovory jsou flexibilnější a volnější než strukturované, ale

jsou organizovanější a systematictější než nestrukturované rozhovory. Při použití metody polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru je nutné vytvořit návod k rozhovoru, vést rozhovor, zaznamenávat data, a nakonec je vyhodnotit (Maňák, Švec, 2004).

Skupinová diskuse

Během výzkumného šetření nastala situace, kdy bylo vhodnější využít techniku skupinové diskuse. Skupina byla vybrána na základě kritérií vyplývajících z vědeckého záměru.

Uvedená metoda se ve výzkumném šetření používá k odhalení struktur subjektů, které jsou většinou svázány určitými sociálními souvislostmi, a nelze je proto poznat v individuálních rozhovorech. Rizikem této metody je však to, že názory jednotlivých subjektů mohou ve skupině ovlivňovat odpovědi ostatních členů skupiny (Maňák, Švec, 2004).

7. 3 Výzkumný vzorek

7. 3. 1 Přínos a riziko, etické aspekty

Mužáková (2016) se domnívá, že speciální pedagogika dospěla v posledních desetiletích ve svém vývoji k poznání, že i lidé s mentálním postižením (ačkoliv jsou velmi specifickou skupinou lidí) mají nárok na to, vstoupit do vědeckých výzkumů, a to jako stejně rovnocenní a plnohodnotní respondenti, jako lidé bez postižení. Najednou jsou to oni, kdo vypovídají o svém životě a svých zkušenostech. Stávají se tak sami nositeli poznání, díky němuž jsme s to pochopit jejich život.

Strnadová (2008) upozorňuje, že při výzkumu s respondenty s mentálním postižením jsou zde určitá rizika spojená právě s některými charakteristikami tohoto postižení. Jedinci s mentálním postižením mají totiž velmi často sklon podávat souhlasné odpovědi, těžko se sami rozhodují a mnohdy je náročné získat jejich souhlas s daným výzkumem.

Etickou výzvou, se kterou se musí badatel vypořádat, je skutečnost, že lidé s mentálním postižením jsou často považováni za zranitelnou skupinu (a to nejen v rámci výzkumu). Vzhledem k jejich nízké rozhodovací schopnosti a malém povědomí o vlastních právech se zvyšuje riziko viktimizace dospělých osob s mentálním postižením v různých oblastech jejich života. Obavy, které se týkají zapojení lidí s mentálním postižením do výzkumu, pramení také z historických zkušeností, kdy došlo k odhalení případů zneužití

těchto osob, kteří byli účastníky výzkumu. Z tohoto důvodu se po celém světě klade důraz na rozvíjení základních hodnot a principů, kterými by se měl výzkum zahrnující osoby s mentálním postižením řídit. V řadě západních zemí tak dochází k regulaci pravidel týkajících se výzkumu zahrnující lidi s mentálním postižením (Bernoldová, Strnadová, Adamčíková in *Speciální pedagogika*, 2017/3–4).

Výzkumník také odpovídá za získání platného informovaného souhlasu a také za posouzení schopností jedince s mentálním postižením udělit tento souhlas. Toto je v současné době vnímáno jako jedna z největších etických výzev výzkumu zahrnující osoby s mentálním postižením. Badatel by se měl řídit základními etickými pravidly, mezi něž patří poskytnutí nezkrácených a úplných informací o výzkumu a dále možnosti účastníka výzkumu pochopit uvedené informace a rozhodnout se, zda se chce výzkumu účastnit, v poslední řadě také dobrovolnost souhlasu (tamtéž).

7. 3. 2 Charakteristika účastníků výzkumu

Výzkumný vzorek této práce představují dvě skupiny lidí. První skupinou lidí jsou věřící lidé s mentálním postižením. Rozhovory byly vedeny s jedenácti respondenty. Z toho šest lidí je členy katolické komunity Víra a Světlo pod záštitou brněnské charity. Pět lidí žije v katolické komunitě v chráněném bydlení Domov v Neratově v Orlických horách. Věkový průměr respondentů je 34 let. Jedná se o skupinu žen a mužů s lehkým a středně těžkým mentálním postižením.

Výběr respondentů nebyl náhodný. Během výzkumného šetření, které proběhlo v rámci našeho předchozího výzkumu, nám byla doporučena právě komunita lidí s mentálním postižením v Neratově.

Brněnský výzkumný vzorek byl realizován na základě kontaktu katolického teologa Pavla Hrubana, který se zabývá vzděláváním lidí s mentálním postižením právě v oblasti jejich duchovního života. Pavel Hruban nám během výzkumného šetření poskytl velmi cenné rady ohledně toho, jak komunikovat s lidmi s mentálním postižením. Před každým setkáním nás informoval, s jakými lidmi a v jakém prostředí bude rozhovor veden.

Náhodná není ani struktura postižení. Cíleně jsme se zaměřili pouze na skupinu lidí s lehkým mentálním postižením. Domníváme se, že skupiny s těžším postižením by nebyly kvůli komunikační a mentální bariéře schopny relevantních odpovědí.

Druhou skupinou výzkumného vzorku tvoří věřící lidé bez postižení. Rozhovory byly vedeny celkem se šesti respondenty ve věku 28-45 let.

Sběr dat probíhal od srpna 2017 do května 2018.

7. 4 Předvýzkum

Vzhledem ke skutečnosti náročné volby výzkumného tématu jsme provedli v srpnu 2017 přípravnou výzkumnou fází, která nám sloužila k ověření a prověření metodiky připravené pro samotné výzkumné šetření.

7. 4. 1 Teoretické podklady

Výzkumné šetření by mělo splňovat dva hlavní principy správného projektu – mělo by být validní a reliabilní. Aby byly tyto principy naplněny, je vhodné pomocí předvýzkumu zjistit, zda neodhalí problémy, které by nastaly v dalších výzkumných fázích. Jedná se tedy o jakýsi test výzkumných nástrojů a ověření toho, zda v praxi budou fungovat tak, jak jsme zamýšleli. Díky odhaleným nedokonalostem je možné provést dílčí úpravu technik, jako jsou např. formulace otázek, technika kódování apod. (Průcha, 1995).

Předvýzkum si klade za cíl ověření všech výzkumných nástrojů a etap sběru dat, výběrového šetření i analýzy. Tato přípravná fáze by měla být součástí každého výzkumného šetření (ftvs, ©2018).

Mezi výhody předvýzkumu patří:

1. poskytnutí příležitosti k vyzkoušení a změně výzkumného nástroje
2. výzkumník se seznámí se sociálním prostředím, v němž bude provádět hlavní výzkumné šetření
3. zkušební analýza sebraných dat, odstranění problémů, které během předvýzkumu nastaly
4. možnost zjistit, zda jsou získaná data vhodná pro testování vybraných hypotéz

(tamtéž).

7. 4. 2 Realizace předvýzkumu

Cílem našeho předvýzkumu bylo tedy seznámení se s chováním, myšlením a specifickými zvyky respondentů. Zaměřili jsme se na jejich vzájemnou komunikaci, vyjadřování a gestikulaci. Získaná data nám dále posloužila jako nástroj ke zvolení vhodné strategie sběru dalších dat.

Přípravná fáze výzkumného šetření byla realizována v Neratově v Orlických horách, v chráněném bydlení „Domov“, které se později stalo jednou z oblastí hlavního výzkumného šetření.

Do této fáze výzkumu byli vybráni dva věřící respondenti s lehkým mentálním postižením. Pro obě klientky chráněného bydlení jsme sestavili soubor otázek, respektive náboženských témat – kategorií s přidruženými a doplňujícími otázkami.

Rozhovory byly vedeny formou individuálního rozhovoru. Před samotným rozhovorem byly klientky seznámeny s formou i obsahem rozhovoru.

Rozhovor č. 1 – paní D.

Paní D. využívá služeb chráněného bydlení Domov od roku 2012. Jedná se o ženu ve věku 31 let s diagnózou lehká mentální retardace. Vyrůstala v neúplné rodině ještě se dvěma sourozenci. Matka měla problémy s alkoholem, často střídala partnery, k dětem si nikdy nevytvořila silné pouto. „*Kolikrát ani nevěděla, jestli je den nebo noc, prostě se tam válela, všude bordel, no a...no, já si vždycky zalezla pod gauč a tam mi bylo dobře...*“ Když bylo D. 12 let a problémy v rodině narůstaly, byla D. na základě rozhodnutí soudu umístěna se sourozenci do Dětského domova. Zde si vytvořila velice blízký vztah ke své spolubydlící L., která ji přivedla k myšlenkám o Bohu a víře. „*...jako že nákej Bůh je, to sem něk tušila, ale že bych jako vo tom přemýšlela nebo chodila do kostela, to jako vůbec...*“ Po opuštění dětského domova žila u příbuzných, kteří ji ale poskytli zázemí jen na dva roky. D. trpí často úzkostmi a depresemi a také mívá výkyvy nálad. „*Se mi třeba jako něco nepovede v dílně a jako se mi všechno nevede, to sem pak úplně špatná.*“ Jednou se dokonce pokusila o sebevraždu. Není tedy schopna žít sama bez dopomoci. V Neratově má zajištěné bydlení a také pracovní místo. Práce ji baví. Stará se o zahrádku s bylinkami nebo se věnuje práci s keramikou.

V Neratově byla znovu konfrontována s křesťanskou vírou. Přijala zde svátost křtu, pravidelně dochází do kostela. „*To bylo tenkrát moc hezký, jako by se ze mě stal někdo jinej. Jako Bůh a ta víra, to je pro mě důležitý, protože teď se tu mám dobře, nó. Chodim do kostela, jak to stihnu, no v neděli vždycky...i jako se někdy modlim, to jo, ale nevim no, co jako říct...no to je tak všechno no, jako.*“

Rozhovor č. 2 – paní S.

Paní D. je 42 let. V Chráněném bydlení je od roku 2009. Pracuje v keramické dílně, občas vypomáhá v místní restauraci, kde se podílí na přípravě pokrmů. „*někdo mi řekne já nevím: nakrájej cibuli, tak já to dělám, tyhle věci...*“ Paní D. se s vírou setkala už jako dítě. „*To sem třeba šla s babičkou do kostela nebo nám četla nějaký vyprávění o Ježíšovi, no. No, pak jako ta babička, když umřela, tak máma už se mnou nechodila, tak sem už tam pak dlouho nebyla. No až pak tady pan farář se mě zeptal, jak to mám s tou vírou, a tady jako znovu chodim, tak chodim a nechodim někdy, to je různý...no, občas jako poprosím o něco, ale že jako bych každej seděla jako tady někdo a modlila se pořád, to nechci, no. Ale jako věřim, no...*“

Paní D. je v neratovské komunitě spokojená. „*To třeba teď tu bude zase ta pouť a děláme různý věc, to mě baví...*“

7. 4. 3 Analýza předvýzkumu

Data, která jsme získali během výše uvedených rozhovorů, jen velmi málo korespondovala se zadaným tématem práce. Velkou chybou spatřujeme v tom, že byl oběma ženám nechán příliš dlouho prostor pro volné vyprávění, které bylo jen málokdy přerušeno doplňující otázkou nebo dotazem. Chyby v řízení rozhovoru vyplynuly v důsledku obav z nátlaku na respondenty. U obou žen bylo cítit, že potřebují svůj příběh znovu někomu odvyprávět, velkou roli zde sehrály také emoce.

Po pilotních rozhovorech můžeme říci, že strach z narušení vyprávění nebyl na místě. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že při následujících rozhovorech se tazatel nesmí nechat vtáhnout do vyprávění. Nastane-li vybočení, je třeba nechat mluvčího domluvit myšlenku, ale je nutné respondenta nasměrovat tam, kam potřebujeme.

Předvýzkum nám ukázal, jak těžké je získat relevantní informace právě k vybraným náboženským pojmům. Každý pojem vyvolává v respondentech vzpomínky – situaci nebo

událost z minulosti, na kterou se klient upne, a poté je velice obtížné vracet se k jádru rozhovoru.

Cílem dalších rozhovorů bude tedy pečlivě sledovat myšlenkové cesty respondentů a pokusit se vracet je do situací a myšlenek, které alespoň částečně odkryjí náhled respondentů na vybrané kategorie.

7. 5 Výzkumné šetření s lidmi s mentálním postižením

7. 5. 1 Výzkumný problém

Výzkumný problém: Jak vnímají lidé s mentálním postižením vybrané náboženské kategorie, tedy co pro ně tyto pojmy znamenají a jakým způsobem se k těmto pojmům v rámci své víry vztahují.

7. 5. 2 Realizace výzkumu – Neratov

Výzkumné šetření probíhalo v obci Neratov v Orlických horách. Jak je zmíněno výše, v roce 2015 proběhlo ve městě Polička v Oblasti charitě výzkumné šetření v rámci bakalářské práce, které si kladlo za cíl objasnit postavení člověka v katolické komunitě. Zde jsme dostali podnět k návštěvě Sdružení Neratov, ve kterém jsou věřící lidé s mentálním postižením.

Sdružení Neratov

Sdružení Neratov vzniklo v roce 1992 ve vysídlené pohraniční vsi. Jeho cílem je navrátit život vysídlené obci a obnovit poničené poutní místo smíření v Neratově, jehož poutní tradice sahá až do 17. století (sdruzenineratov©2008).

Hlavní oblasti činnosti Sdružení Neratov jsou rozvoj plnohodnotného života v kdysi vysídlené osadě Neratov, obnova poničeného poutního místa smíření a pomoc lidem s postižením a lidem, kteří jsou sociálně znevýhodněni. Sdružení také provozuje chráněné bydlení pro lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, chráněná pracoviště zaměstnávající lidi s různými formami postižení a pomoc opuštěným dětem a dětem s postižením (tamtéž).

Chráněné bydlení Domov funguje v Neratově od roku 1998 a nabízí chráněné bydlení dospělým lidem s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, převážně z

Královéhradeckého kraje, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci a mají zájem ji řešit. Cílem chráněného bydlení Domov je těmto lidem pomoci žít svobodným, samostatným a zodpovědným životem, usilovat o zachování vazeb mezi uživateli, jejich rodinami, příbuznými a jejich přirozeným prostředím tak, aby žili jako jejich vrstevníci se zásadou zachování lidské důstojnosti a samostatnosti. O naplnění cílů se stará tým pracovníků sociálních služeb. Klienti zde žijí v přátelském rodinném prostředí horské vesničky, která je také poutním místem (tamtéž).

Naši první snahou bylo provést nejdříve rozhovor s místním farářem, monsignorem Suchárem, ale vzhledem k jeho pracovnímu vytížení jsme byli jeho asistentkou odkázáni přímo na sociální pracovníci chráněného bydlení Domov, která nám umožnila setkání s klienty s mentálním postižením a následné provedení rozhovorů.

Rozhovory proběhly v srpnu 2017, a to s pěti klienty s lehkým mentálním postižením. Rozhodli jsme se tedy zaměřit výzkumné šetření pouze na klienty s mentálním postižením, nezahrnovat do šetření rozhovory s faráři a pracovníky sociálních služeb, jako tomu bylo v našem předešlém výzkumu.

Všechny rozhovory proběhly v zahradě chráněného bydlení Domov.

7. 5. 3 Interpretace a analýza rozhovorů

Rozhovor č. 1, paní A.

Paní A. je 53 let. Předem připravené otázky vztahující se k jednotlivým vybraným náboženským kategoriím jsou zpočátku zbytečné. Paní A. nečeká na seznámení s důvody, za jakým účelem je rozhovor veden, a začíná vyprávět osobní příběh, který je samozřejmě prostoupen katolickou vírou. Jednotlivá témata v průběhu rozhovoru sama vyplouvají na povrch.

Víra

Paní A. je pokřtěná, potkává se tedy s vírou již od dětství. Vyrůstala pouze se svou matkou. Velmi dobrý vztah měla se svou babičkou, se kterou chodila pravidelně do kostela. *„No abych pravdu řekla, dokud žila moje babička, tak jsem se k tý víře jako dostávala dost dobře. No a jak jsem chodila do toho kostela, tak tam byl takovej farář, kterej se mnou dělal různé úkoly a zpovídal mě, pomáhal mi, zkrátka abych všechno fyzicky i*

psychicky zvládla. No a máma na to přišla, že chodím do toho kostela a zarazila mi to.“ S matkou se často stěhovaly a kontakt s kostelem slábl, víra však zůstávala. Do kostela se dostala až po revoluci, a to v Děčíně, kde pobývala v tehdejší Ústavu sociální péče.

Eucharistie

Když znovu začala pravidelně chodit do kostela, nechodila ale na eucharistii. *„Protože už jsem nechodila pravidelně do kostela, jednou za dva tři měsíce, což je málo, takže tím pádem jsem přestala chodit k tomu...no a tam jsem chodila do evangelického kostela, což bylo dost špatný, protože já jsem katolík. No a tady, když jsem se v roce 2007 přijela z toho Děčína, tady jsem chodila ke zpovědi, chodila jsem do takovýho, jako do takovýho kroužku, do náboženství...no a tady jsem vlastně šla po půl roce, 24. prosince, a vzala si vzala první eucharistii. Byla to strašně velká úleva a cítila jsem, jak mě to všechno nadnáší nahoru, takové povznesení, takové jako uklidňující, že ta duše opravdu jako se očistila ode všeho zlého...“*

Modlitba

Modlitba je pro paní A. velmi důležitá a příkládá jí v svém životě velký význam. Pomáhá jí, uklidňuje ji. Není pro ni důležité, kde a kdy se modlí. Využívá modlitby ke kontaktu s jednotlivými svatými i ke kontaktu s Bohem. *„No tak to se každé ráno, v poledne, večer pořád modlím. Nebo děkuju nebo prosím, třeba každé ráno prosím, ať mě vede správnou cestou, abych vše zvládla.“* Modlitbě je vděčná za znovunalezení různých ztracených věcí a to jí ve víře utvrzuje. *„Takže já jakoby věřím, že něco někde musí bejt...“* Modlitba jí také pomáhala ve chvílích, kdy přišla o svou babičku a později i o matku.

Láska

Paní A. poznala lásku ve smyslu lásky k poznání, víře, Bohu. Rychle odbíhá od křesťanského pojetí lásky a smutně poznamenává: *„No tak to já jsem nepoznala lásku, to ani nevím co to je, protože opravdu, já nedokážu jako, nemůžu to chápat, jak oni, vím, že jako muž a žena patří k sobě, ale pro mě to vypadá jako zneuctění, jo, já tohleto nemůžu pochopit, že bych měla žít s někým chlapem, já to nedokážu, jak někdo jinej se vdá a mají děti, já věřím v neposkvrněné početí.“*

Paní A. je velmi citlivá a prožívá veškerá znamení, která jí život dává. Uvádí fascinující, ale i smutné příběhy, při kterých hrála velkou roli znamení, která ji varovala před něčím zlým nebo prozrazovala, že se děje něco špatného s jejími blízkými. *„Ale jednou se*

mi zdálo, jak máma umřela, tak já jsem normálně nad pelestí viděla nákou tvář, úplně takovou osvícenou tvář, ale to byl jen takovej moment a potom se otevřeli dveře a tam stála postava, normálně tam stála postava sv. Marie, takže tím pádem něco musí bejt, musí, takže říkám, něco nahoře musí být a já tomu fakt věřím, že něco nahoře je.“

Rozhovor č. 2, paní B.

Paní B. je 42 let. Byla jí diagnostikována lehká mentální retardace a epilepsie. Z rozhovoru je zřejmé, že má také narušenou komunikační schopnost. Slovní projev je poznamenán silným rotacismem. Paní B. byla seznámena s důvody našeho setkání a také s tím, jakých témat se bude rozhovor týkat. Nečeká na otázky a ujímá se vyprávění o svém životě. Začíná velmi smutným příběhem svého dětství, kdy byla svou matkou týrána, otec ji několik let sexuálně zneužíval. Snaha směřovat její vyprávění k otázkám víry je marná. Paní B. je silně zasažena svým životním příběhem, a i když tento příběh vyprávěla jistě několikrát, potřebuje se opět svěřit. *„To jo no, jako bylo to složitý, máti mě mlátila vařečkou nebo sem klečela hodinu, měla jsem šrámy na těle, a když jsem to chtěla říct učitelům, že mě otec zneužívá, tak mi řekl, jestli to někde řekneš tak tě zabiju, a já mam rada svůj život, tak jsem to neřekla.“* K vybraným náboženským kategoriím se přes silný emoční prožitek při vyprávění nedostaneme. Paní B. toužila vždy po lásce rodičů a po všech strádáních, která s rodiči prožila, se stále snažila být s rodiči v kontaktu, navštěvovat je. Neratovská komunita tak plní u paní B. funkci náhradní rodiny. Tady je v bezpečí, má tu přátele.

Rozhovor č. 3, paní C

Paní C. je 39 let. V chráněném bydlení Domov je ze všech klientů nejdéle. Přesto, že paní C. byla seznámena s tématem rozhovoru, otázek ohledně víry nedbá a seznamuje nás nejdříve velmi detailně se svou pracovní náplní a se svými začátky v neratovské komunitě. Poté plynule přechází k tomu, jak se k víře dostala. *„K víře jsem se dostala sama, protože jsem chtěla být jakoby blíž..., k tý víře mě to táhlo už těch osmi let.“* Velký vliv na to, že tíhla ke křesťanství, měla její pěstounská rodina, respektive bratr pěstouna. Pokřtěná byla však až ve 22 letech. *„Protože jsem se sama chtěla dostat jako blíž k tý víře, tak nás jeden ten pán z tý komunity jako nábožensky založenej...přivez za těma sestřičkama.“*

Několikrát byla hospitalizována v psychiatrické nemocnici, i tam však měla možnost díky místnímu faráři praktikovat svou víru. I když přiznává, že do kostela nechodí pravidelně, prožívá svou víru uvnitř. Důležitým momentem je pro ni jak eucharistie, tak

modlitba. Víra jí pomáhá odpustit těm, co jí ublížili. „*Máme tu krásný kostel, vždycky mám pocit, že tam jsem doma a že sem patřím.*“ Láska je pro ni tím, co ji v životě vede a pomáhá. Rozumí tomuto pojmu ne ve smyslu křesťanské lásky, ale lásky k někomu, kdo je jí blízký, momentálně má přítele, který za ní do Neratova jezdí.

Rozhovor č. 4, pan D.

Panu D. je 52 let. Během předchozího rozhovoru si pan D. zvědavě přisedl a naslouchal. Potěšilo ho, když byl požádán, aby o svém duchovním životě promluvil i on. „*No tak k víře jsem se dostal přes rodiče, nejdřív sem chodil do kostela s babičkou, pak s maminkou...*“ Rád by vyprávěl o svém dětství, o práci tady v Neratově. Věřící je, ale neví si rady s odpověďmi na jednotlivá témata. „*No a víra pro mě znamená jako ztišení, naději, nevím, jak bych to ještě řekl, že mě drží nad vodou v těch všedních starostech jo...*“ Náhle se začíná svěřovat se svými starostmi s maminkou, se sousedy. Rád by věděl něco víc i o dalších náboženstvích. Stěžuje si na častou medikaci v mládí, umístění v psychiatrické nemocnici. V Neratově je spokojený, ale rád by byl více se svojí matkou, má o ni strach. Do kostela se snaží chodit pravidelně.

Pan D. nedokázal blíže charakterizovat vybrané kategorie.

Rozhovor č. 5, paní E.

Paní E. je 44 let. Jednalo se o poslední, pátý rozhovor s respondentem s lehkým mentálním postižením. Nebylo snadné paní E. zastihnout, ale nakonec se nám podařilo rozhovor realizovat. Při návštěvě kostela jsem ji zastihla zrovna na mši, kde předčítala z evangelia. Paní E. je na rozdíl od předešlých respondentů velmi ostýchavá. Při rozhovoru byla přítomna její kamarádka J.

Víra

„*Já jsem byla pokřtěná jako dvouletá a pak prostě 10 let jsme nechodili do kostela, protože tatka se měl stát knězem původně, ale prostě nevím, co se stalo, proč nechtěl být, prostě se voženil...*“ Znovu se k víře dostala díky své babičce. *Já jsem od svých deseti let pořád nějak hledala nějaký smysl života a vlastně ve 12 letech mě jedna řádová sestřička, ke které jsme začaly chodit na náboženství, přivedla do kostela a já jsem vlastně poznala, že to, že mi chybí, že jsem hledala celou dobu Boha vlastně, vlastně vod tý doby jsem tak nějak*

začala chodit do kostela, to mně bylo asi těch 14, vlastně k prvnímu svatému přijímání jsem šla až ve 14 letech. “

Bůh

Pro paní E. znamená vztah k bohu vztah důvěry. *„Být prostě k Bohu otevřený a nebát se mu se svěřit prostě se svými starostmi, problémy a se vším, co člověku leží na srdci, protože Bůh je ten, který je ten nejlepší, a takovej důvěrník a taková bytost, která je člověku nejbližší, protože mu nejvíc rozumí. “*

Modlitba

I paní E. provází modlitba každý den. *„No já se modlím každý den prostě, růženec a korunku božimu milosrdenství i osobní modlitby, mám k němu prostě důvěrný vztah k Bohu. “*

I přesto, že paní E. je v rozhovoru velmi stručná, je cítit, že víru opravdu silně prožívá.

7. 5. 4 Dílčí výsledky výzkumného šetření

Rozhovory proběhly celkem s pěti klienty Chráněného bydlení Domov. Všichni respondenti mají stanovenou diagnózu lehká mentální retardace. Někteří klienti mají další přidružená postižení, např. narušenou komunikační schopnost. Objevuje se u nich také epilepsie. Během rozhovorů byli spontánní, kromě paní E. se nestyděli a vyprávěli své osobní příběhy.

Všechny příběhy mají několik shodných rysů. Jedním z nich je nešťastné dětství a velmi špatné vztahy s rodiči a s příbuznými. Dalším rysem je ztráta možnosti praktikovat kontinuálně svou víru. Velmi často byli v péči prarodičů a byli to právě oni, kteří je k životu ve víře vedli. Jejich ztrátu nesli těžce. Ocitají se často v tamějších ústavech sociální péče a v psychiatrických nemocnicích. Společností byli vyděleni na okraj, ponechání vychovatelům či řádovým sestrám. V takových chvílích pro ně byla víra útěchou. Pomáhali si modlitbou a věřili, že láska k Bohu jim pomůže překonat jejich nesnáze. V Neratově se cítí spokojeni, mají smysluplnou práci, kterou druzí ocení, jsou v kontaktu se společností, podílí se na životě v katolické komunitě. Je však zřejmé, že jejich dětství velmi ovlivnilo jejich dospělé životy. Touha po vlastní rodině, manželství či partnerovi je dalším společným rysem respondentů.

Před začátkem výzkumného šetření jsme si stanovili výzkumný problém: *věřící člověk s mentálním postižením, který je součástí katolické komunity a dále výzkumnou otázkou: jak vnímají lidé s mentálním postižením vybrané náboženské kategorie, tedy co pro ně tyto pojmy znamenají a jakým způsobem se k těmto pojmům v rámci své víry vztahují.*

Všichni respondenti vnímají svou víru jako součást svého života, jsou schopni zaznamenat počátky svého života ve víře, vyprávět zážitky z dávného dětství. Mají velký cit pro detail a pro krásno. Vnímají přírodu a dění kolem sebe jako boží dar, žijí v přítomném okamžiku, teď a tady.

Výzkumné šetření si kladlo za cíl zjistit, jakým způsobem se lidé s mentálním postižením vztahují k jednotlivým náboženským pojmům. Zde jsme zaznamenali opět velký problém s tím, že klient byl velmi často stržen vyprávěním svého životního příběhu, kde se jen tu a tam odkrývaly vybrané náboženské pojmy. Tehdy bylo nutné do jejich vyprávění vstoupit.

Život v Neratově je duchovním životem velmi prostoupen, a tak jsme předpokládali, že během rozhovorů dokážeme s klientem pracovat na odkrytí jednotlivých pojmů. Bylo ale velmi těžké zasáhnout do jejich vyprávění, přerušit jejich dějovou linii a požadovat objasnění vybraných náboženských pojmů z jejich úhlu pohledu.

7. 5. 5 Realizace výzkumu – Brno

Druhé výzkumné šetření probíhalo s klienty s mentálním postižením, kteří jsou uživateli služeb Oblastní charity v Brně. Využívají zde služeb denního stacionáře *Effeta* a služby *Chráněného bydlení sv. Michaela*.

Effeta

Organizace *Effeta* je registrovaná sociální služba zřízená diecézní charitou Brno, která se zaměřuje na poskytování sociálních služeb denního stacionáře lidem s mentálním postižením a autismem s důrazem na respektování jejich práv. Dle svých individuálních potřeb si uživatelé služeb *Effety* zdokonalují své dovednosti a znalosti. Služby *Effety* jsou zaměřeny na podporu samostatnosti uživatelů, nabídku aktivního a zajímavého naplnění času a na začleňování uživatelů do běžné společnosti. Cílem služeb *Effety* je tedy vytvoření stabilního a podnětného prostředí schopného poskytovat řízenou podporu s co největší mírou individualizace a přizpůsobování se potřebám uživatelů (Oblastní charita©Brno, 2018).

Chráněné bydlení sv. Michaela

Chráněné bydlení sv. Michaela je pobytová sociální služba zřízená taktéž Diecézní charitou Brno. Její poslání vychází z obecného poslání charitních služeb, jímž je služba milosrdné lásky bližním v nouzi, zejména v oblastech, kde chybí nebo je nedostačující. Tato služba usiluje o vytvoření podmínek k důstojnému životu lidí s mentálním postižením a autismem a o maximální míru jejich začlenění do společnosti v městě Brně. Podpora individuálních potřeb uživatelů vede k umožnění běžného způsobu života s ohledem na stupeň postižení.

Cílovou skupinu tvoří jednak dospělí lidé s mentálním postižením a autismem závislí v uspokojování základních životních potřeb na podpoře a pomoci jiné osoby, dále klienti navštěvující zaměstnání nebo denní stacionář. Uživatelům, kteří chtějí bydlet samostatně, ale potřebují občasnou pomoc např. s chodem domácnosti nebo při jednání na úřadech, jsou určeny obecní byty v Brně. Obyvatelům těchto bytů je k dispozici asistent, který za nimi dochází podle jejich přání a potřeb (tamtéž).

7. 5. 6 Interpretace a analýza rozhovorů

Skupinová diskuse č. 1

Tato diskuse byla vedena s pěti klienty chráněného bydlení sv. Michaela, a to přímo v jejich bytě. Jednalo se o tři muže a dvě ženy. Moderátorem této diskuse byl katolický teolog Pavel Hruban, který některé z těchto klientů připravoval na křest a dodnes za nimi každý třetí týden dochází v rámci poskytování pastorační služby. Přírozené prostředí klientů bylo zvoleno záměrně, záměrná byla také účast pana Hrubana, který klienty dobře zná a ví, jak s nimi na vybraných tématech pracovat.

Důvodem volby této metody byla také zkušenost z předvýzkumu, kdy byly rozhovory vedeny individuálně, a dle našeho názoru se respondenti naplno neotevřeli vybraným tématům. Byla zde cítit nervozita a to, že by chtěli mít rozhovor již za sebou. V kolektivu dalších klientů – svých přátel by se jistě cítili lépe a informace by byly relevantnější.

Víra

Jako první se ujal slova pan D., 31letý muž s Downovým syndromem. Nejprve cítil potřebu vyjasnit nám, jak se k víře dostal a jaké křesťanské společenství na něj mělo vliv. *„My sme byli zprvu jako velká skupina, to už je dávná historie, já sem začal chodit do Víry a Světla v době, kdy se to rozrůstalo, to ještě jako kolem nic nebylo, to bylo něco prostě spotánní vlastně, a pak se to postupně nějak rozdělilo, každé se dal jinou stranou, rozjeli se Slunka, rozjeli se Lodičky a ještě Žabky, no, a tak se to nějak rozdrobilo po celé republice.“*

Bůh

Klienti definovali pojem Boha různě, pan P. ho vnímá jako „stvořitele“ země, dobrého člověka, který bydlí někde nad námi. Paní K. k tomu dodává: *„Bůh nás chrání na cestách, kam deme, abychom nešli jinak a chrání nás vlastně abychom neodbočili, aby se nám něco nestalo nebo něco takovýho...“* Paní J. Boha vnímá také jako stvořitele světa. Dodává: *„Je to velký Bůh, stvořitel světa, který je nad námi.“*

Do diskuse vstupuje pan H. Bůh dle jeho názoru následuje každý náš krok, naše konání, pan H. uznává boží autoritu. *„...přiznám se, že jako to všechno nedělám vždycky dobře, člověk se setkává s takovejma jako postojema a je to hrozně těžký, spíš v tom, že každé z nás je jinej, já sem nebyl k tomu vedenej, to jako nikde u nás nebylo v rodině, pořád jako některý ty jevy tady sou...ale Bůh vždycky zachrání jen ty jo, který jako má rád, já s tím nic neudělám, to je Bůh a on ví, já to neto, ale jako uznávám to.“*

Klienti se dále shodují na tom, že Bůh je pro ně jakýmsi světlem a samozřejmě také láskou.

Pan O. vnímá Boha jako vnitřní podporu, jako motor, který ho žene kupředu. *„Jako i když prostě není zrovna člověku do zpěvu, tak to prostě dává člověku jakoby vnitřní podporu...“*

Láska

Pojem láska evokuje v panu D. setkání se svojí kamarádkou paní K. *„My sme začali s K. chodit vlastně do kostela od roku 2010, vlastně my už máme osm let pod kůží, my spolu chodíme každou neděli do kostela. Jinak já mám lásku k Bohu pod kůží už x let.“* Další klient, pan O., si pod pojmem láska představí lásku partnerskou. *„Láska to je jednak jakoby že to musí jít ze srdíčka, musí to prostě být opravdové a prostě musí i ten druhý člověk že jako to,*

co říkám, prostě nejsou plané lži, ale prostě že je to něco opravdového, co myslím vážně, a prostě že si za tím stojím.“

Modlitba

Tento pojem znamená pro respondenty jakousi přímlovu, promluvu, slib, prosbu Bohu, kdy se modlí např. za někoho blízkého. Podle pana O. nastává tehdy, když člověk prosí za to, co chce. Další klienti dodávají, že velkou modlitbou je pro ně i Duše svatá. Paní K. k tomu dodává: *„Aj na Sluničkách máme takovou svíčku a takovou modlitbu a třeba aj na táboře se modlíme, když sme třeba na táboře spoločně, tam si každý řekne, co ho trápí.“* Samozřejmostí všech klientů jsou i osobní modlitby.

Eucharistie

Tomuto pojmu rozumí pan D takto: *„to víno jako Ježíšova krev a chleba jako hostie – jeho tělo.“* Pan O. rovněž chápe eucharistii jako přijímání Božího těla ve formě konzumace vína a v oplatky, tzv. hostie.

Hřích

Tento pojem vnímají klienti jako něco, co člověk udělá v nerozvážnosti, kdy ztratí v životě ten správný směr, nedokáže se udržet na cestě, ale odbočí mimo ni nebo na nějakou jinou, horší. Paní K. k tomu dodává: *„... jdeme po nějaký cestě a když se mineme, když odbočíme z té cesty, tak je to špatně, ten hřích že je špatnej, že jdeme mimo tu cestu, která nevede k Bohu, ale ke hříchu, a jakmile se ocitne mimo cestu člověk, jak jednou zabloudí, tak to se projevuje tak, že může dělat věci, který se nedělaj, jo...“* Pan O. chápe hřích jako něco, co člověk udělá bezmyšlenkovitě, není to prvoplánované a je to dle jeho názoru nějaký skutek nebo jednání namířené proti Bohu.

Spása

Pan D. se sám ujímá vedení – chce hovořit o spáse. *„To je jakoby vnitřní radost, dobrá zpráva.“* Paní K. a paní J. se shodují na tom, že spasit nás může to, když se budeme k sobě chovat hezky. Potěšíme druhého dárkem, něco dobrého pro něho uděláme. *„...nebo ho někam pozveš...nebo mu něco vyrobíš...hm?“* Pan D. dodává, že se spásou souvisí Ježíš a to, že se obětoval pro lidi a spasil tak celý svět. Pro pana D. je slovo spása synonymem slova „záchrana“. Dodává: *„Je to takové jako jednak, že se člověk zachránil sám, jako že*

napravil, co sám pokazil, a pak je tam náprava tím Bohem, vlastně z toho hříchu nás zachránil Ježíš Kristus, a díky tomu my dokážeme něco zachránit, když se třeba omluvíme. Nešlo by to ale bez té záchrany Ježíšovy, to je základní...“

Naděje

Pro respondenty znamená pojem naděje šanci na lepší život. Ne vždy se člověk zachová dobře a naděje mu dodává sílu vše napravit a chyby, které udělal, již neopakovat. Tento pojem dávají do souvislosti s již uvedeným pojmem modlitby. Právě v modlitbě může člověk prosit o odpuštění a získat tak naději, že se mu bude dařit lépe. *„Naděje, ta člověku připadá v momentě, když šlápne člověk vedle a jakoby to nechce opakovat a prostě chce za tím stát a řekne to v té modlitbě.“* Pan D. se domnívá, že kdyby žil člověk bez naděje, ztratil by veškerou naději, žil by pak v zoufalství. *„To je taky vlastnost, která patří k životu a hodně se s tím člověk jako blbě vyrovnává, buď mám naději nebo zoufalství, není nic mezi tím.“*

Pojem neposkvrněné početí, který jsme zahrnuli do vybraných kategorií, jsme na radu pana Hrubana vypustili. Argumentoval tím, že tento pojem je pro klienty s mentálním postižením velmi složitý, a dohodli jsme se tedy na tom, že tento pojem v dalších rozhovorech nahradíme pojmem Panna Marie.

7. 5. 7 Dílčí výsledky výzkumného šetření

Jak jsme již zmínili výše, tyto rozhovory byly vedeny metodou skupinové diskuse. Dle našeho názoru se nám tato metoda jeví jako nejlepší nástroj pro získávání dat od osob s mentálním postižením. Během diskuse panovala v kruhu uvolněná, klidná a příjemná atmosféra. Velkou zásluhu na získání relevantních informací měla přítomnost pana Hrubana. Jakmile se klienti začali vzdalovat od vybraných kategorií, přerušil nenásilně diskusi a vrátil ji zpět k tématu.

Dle výše uvedených názorů a postojů respondentů k vybraným pojmům lze konstatovat, že křesťanská víra je každodenním průvodcem jejich života. Díky tomu, že se ocitli ve společenství Víry a Světla a začali praktikovat víru, poznali nové lidi, kteří se později stali jejich přáteli, spolubydlícími. Víra je pro ně vodítkem, návodem k správnému chování a jednání člověka. Během diskuse se klientům vybavovali společné zážitky a vzpomínky z akcí, kterých se účastnili, nebo upozorňovali na akce, které je čekají a na které se těší. Na malou chvíli se zde během diskuse vytvořila skupina lidí, kterou spojovalo

nejenom to, že společně jdou nějakým způsobem po duchovní cestě, ale otevírala se zde i témata další, přirozená, plynoucí z nádherné atmosféry plné milých a vlídných lidí.

Opět se nám potvrdila zkušenost z výzkumu v rámci bakalářské práce, kdy jsme dospěli k názoru, že samotné setkání a dialog lidí, ono „ted' a tady“, přítomný okamžik a to, co se vněm odehrává, je mnohem důležitější než relevance získaných dat. Zde se navíc propojilo obojí.

I přesto, že lidé s mentálním postižením mají určité deficity v oblasti myšlení, tito dokázali smysluplně reagovat na tak těžké téma, jako je jejich postoj a názor k náboženským kategoriím.

Skupinová diskuse č. 2

Další skupinová diskuse probíhala rovněž s klienty chráněného bydlení sv. Michaela. Setkání se uskutečnilo opět v jejich přirozeném prostředí – v bytě, kde společně tráví volný čas. I zde byl průvodcem diskuse pan Hruban, který jednak vybral relevantní klienty pro rozhovor a jednak je dopředu je seznámil s probíranými tématy. Ačkoliv se jednalo o tři osoby s mentálním postižením – muže, pouze pan P. dokázal o tématech hovořit. Ostatní naslouchali, občas přikývli nebo zopakovali to, co pan P. říkal. Důvodem byl jednak ostych a jednak i hloubka postižení. Oba klienti jsou osoby se středně těžkou mentální retardací a při pokusu o odpověď jsme narazili na problém souhlasných odpovědí.

Bůh

P. si pod tímto pojmem představí lásku, víru, životní naději. Boha chápe jako někoho, komu se můžeme svěřit, na koho se obrací ve svých modlitbách. P. věří, že Bůh koná zázraky a že ho naší vírou posilujeme. Můžeme u něj najít pomoc, když máme nějaký problém. *„Ale samozřejmě ten člověk prostě nesmí jenom sedět prostě a začne se modlit nebo takhle a Bůh mu pomůže, jo. Jako ten člověk taky pro to musí prostě něco udělat... já můžu říct ze své zkušenosti, že sem byl na nule prostě a věřil sem tomu, že ten můj život takhle nemůže skončit, jo, že nemůžu prostě...proto sem věřil, že to takhle skončit nemůže a najednou se to prostě... z bezdomovce a z nuly prostě se stal normální kvalitní člověk a jenom se to prostě lepší a lepší a lepší.“*

P. tedy věří, že Bůh mu pomohl v těžké životní situaci a díky Bohu se jeho život změnil k lepšímu. Pan E. k tomu dodává, že také věří v Boha. Zmiňuje, že dochází každou

neděli do kostela. Všichni respondenti jsou členy hnutí Víra a Světlo, stejně jako klienti z předchozí skupinové diskuse. Setkání v rámci tohoto hnutí jsou pro ně důležitá „...*takže tam chodíme na setkání a prostě tam poznáváme kamarády, kamarádky a člověk se pak z toho cítí, má z toho prostě radost, že prostě může v tu chvíli něco dělat a že prostě poznává nový a nový a nový lidi.*“

V setkávání s novými lidmi vidí P. boží záměr. Tato setkání ho nabíjí, jsou smyslem jeho života. Doufá také, že zde nalezne svou životní lásku. Dále dodává, že vše řídí Bůh a jen on rozhodne, co s ním bude dál.

Pan V. se domnívá, že Bůh nám řídí a také zachraňuje život. „*Ten starej život zahodil.*“ Pan P. ještě k vybranému pojmu dodává, že Boha chápe jako někoho, kdo stojí v centru všeho dění a ostatní lidé jsou kolem něho. Bůh je tedy pro něj ten, kdo vše řídí. „*Že můžeme se radovat, že je prostě kolem nás a že nás svou boží rukou chrání, on je prostě to srdce a my zme kolem něho, jak kdybyzme byli listí, my zme kolem něho a on je uprostřed a on prostě dává tu naději životní, že ten člověk z něčeho má prostě velikou radost.*“ Je pro něj dále těžké hovořit o Bohu, neboť to, co se odehrává v jeho životě v souvislosti s Bohem, je často nepopsatelné slovy „*Je to někdy až tak neuvěřitelný...kdo to neprožije, tak to si myslí bůhví co, ale ten, kdo to prožije, ten ví, co mluví, o čem mluví.*“

Naděje

Panu P. se po vyslovení slova naděje vybaví jeho těžký životní okamžik, kdy žil téměř na ulici. Byl v nelehké situaci. Lidé, kteří žili v jeho okolí, ho dle jeho názoru jen využívali, psychicky ho týrali. Stále ho však držela myšlenka, že jeho situace se někdy zlepší. Díky víře v Boha, se kterou se setkal jako malé dítě prostřednictvím svého kamaráda v dětském domově, doufal, že Bůh mu pomůže. „*Prostě já sem byl na nule a ta naděje se vyskytla tím, že Bůh mi prostě pomohl, že prostě z tohoto špatnýho života udělal tady tohle, prostě mávnutím, jak kdyby mávnul hůlkou, tak prostě obrátil ten život, takže prostě nepadal sem pořád dolů ale snažil se mi udělat tu naději, že začal pomalinku zvyšovat ty schody, a ty se pořád zvyšujou, že toto je život už kvalitní, ale samozřejmě díky Pánu, že prostě mě s tím pomohl.*“

V životě pana P. nastaly a nastávají situace, které ho utvrzují v jeho víře. Během modlitby a rozjímání zakouší např. pocit doteku „někoho, něčeho“ „*Prostě kdo prostě tomu*

nevěří tak si prostě řekne, že sem se zbláznil, ale kdo tomu věří tak si řekne, ano P., to máš pravdu, Bůh existuje.“

Smysl křesťana nevidí v tom, aby chodil po ulici a zvěstoval boží lásku, boží spásu. Boha má podle něj správný křesťan ve svém srdci. Zdůrazňuje také, že si dává veliký pozor na to, s kým o svých prožitcích hovoří, komu se svěřuje o tom, co prožívá při modlitbě. Bůh mu určuje, komu může informace sdělit a komu ne. *„Prostě vím, že on je nad náma, a vím, že to jako nemluvim v tu chvíli jako já, že on chce prostě abych mluvil o něm, a dává mi prostě ten rozum nebo prostě chce, abych tohle slovo třeba řekl jako, že on to v tu chvíli jako chce, abych to jako vyslovil, ale on prostě ví, komu to jako můžu říct a komu to nemám říkat jo, protože ten to třeba nepochopí“.*

Láska

S láskou je pan P. také opatrný. Dobře zvažuje, komu ji dá a komu ne. Je si vědom, že by jako správný křesťan měl dávat lásku každému, ale vzhledem ke špatným zkušenostem s lidmi, kterým věřil, a poté se v nich zklamal, je nyní opatrný i v lásce. *„Ale tu lásku že prostě rozdávat lidem, že když je třeba člověk v nouzi, tak za něho se pomodlit a mít prostě tu víru jako taky, že věříš tomu, že ten člověk najednou bude prostě tak šťastnej, žes prostě pro něj něco udělal.“*

Život po životě

V průběhu rozhovoru se objevuje nový pojem – posmrtný život. P. tak navazuje na své vyprávění a zkušenost se smrtí někoho jemu blízkému. *„Já říkám i když ta A. prostě zemřela a je tam nahoře, já vždycky říkám, protože někdo umře, tak to je pro něho vysvobození, protože tady na tom pozemským životě s nemocema a bůhvíco s čím, se člověk jako trápil a ted'ka, když je ten člověk, který umře v nebi jako, tak tam jenom se raduje, nemá žádný starosti, nemá žádný špatný myšlenky. Prostě tam žije, prostě radostně, tam je to prostě ráj. To si musíme vždycky říkat, kdo prostě umře jako, tak je to pro něho osvobození.“*

Hřích

Pan P. se domnívá, že každý člověk se narodí jako hříšný. Úkolem každého křesťana by podle něj mělo být dodržování desatera – nekrást, nelhat, neubližovat ostatním lidem, chodit do kostela. *„Prostě lidi sou hříšní, většinou ten člověk se musí kát, když udělá křesťan hřích, tak musí na zpověď, a tam mu bude odpuštěno, když to myslí upřímně, on se*

vyzpovídal, udělal něco, když to cítí že někomu fakt ublížil a fakt toho lituje.“ Pro pana P. je důležité žít upřímně, neopakovat své chyby a snažit se žít v souladu v božími přikázáními.

Modlitba

Jak už se pan P. zmínil v úvodu, kdy objasňoval pojem Boha, modlitba je pro něj něco, co Pána posiluje. Chápe ji jako rozmluvu s Bohem, je to čas, kdy člověk může být k Bohu upřímný, kdy může s Bohem komunikovat.

Eucharistie

Tento pojem se jeví jako nejsložitější pro všechny respondenty. Je třeba toto slovo vždy objasnit, vysvětlit, přiblížit konkrétní situaci. Poté je výklad tohoto pojmu pro lidi s mentálním postižením již snazší. „*Že to je prostě veliká svátost, a prostě v tu chvíli, jak kdyby se zastavil čas, tím pádem že prostě nikdo kolem tebe není jenom ON jako takhle prostě ON je a je proti tobě a začnete spolu komunikovat, jako že ta svátost, že to je jako největší, co prostě může na tomto světě existovat, když on to tam dá na ten oltář, tak jak kdyby se najednou jako rozsvítilo prostě a zastavil se čas a nikdo prostě kolem tebe není...*“

Panna Marie

Pannu Marii vnímá pan P. jako opatrovnici všech křesťanů, jako svatou. Tím, že porodila Ježíše, stala se podle jeho názoru svatou a poté patronkou křesťanů. „*Gabriel jí zvěstoval novinu, že porodí Ježíše, Mesiáše.*“

7. 5. 8 Dílčí výsledky výzkumného šetření

Přestože se do diskuse nad jednotlivými pojmy zapojoval téměř jen pan P., zařadili jsme výše uvedený výklad do skupinové diskuse. Pan V. a pan E. byli součástí skupiny, ačkoliv tam figurovali spíše jako přátelé pana P. To, jakým způsobem se pan P. zhostil svého úkolu, bylo ohromující. Jeho náhled a výklad pojmů byl neočekávaný. Svůj životní příběh dokonale propojil s výkladem pojmů.

7. 6 Výzkumné šetření s věřícími lidmi bez postižení

7. 6. 1 Výzkumný problém a výzkumná otázka

Výzkumný problém: *Věřící člověk, který je součástí katolické komunity.*

Výzkumná otázka: *Jak vnímají věřící lidé s mentálním postižením vybrané náboženské kategorie? Jaké jsou rozdíly v definování jednotlivých pojmů lidmi s mentálním postižením a lidmi bez postižení?*

Rozhovory byly vedeny se čtyřmi věřícími lidmi bez postižení. Jednalo se o dva muže a dvě ženy.

7. 6. 2 Interpretace a analýza rozhovorů

Rozhovor č. 1. – paní M.

Bůh

Paní M. vnímá pojem Boha jako hodně abstraktní, zpočátku těžko hledá slova. Bůh je pro ni jakýsi princip všeho, dobro jako takové, řád. „*Rozhodně si nepředstavuju dědečka na židli, spíš něco takovýho jako přirozeně dobrýho, možná i vyšší nákou inteligenci než lidi, jo...*“ Dodává, že nemá potřebu si Boha nějak konkrétně představovat. I přes fakt, že je věřící, uvažuje o svém životě velmi racionálně.

Víra

Pro paní M. představuje víra něco, o co se člověk může v životě opřít, něco, co má nebo měl by mít každý člověk v sobě ukotvené. „*...takovej životní postoj k něčemu, ale na všechno jakoby, to se jakoby promítá do celýho života a řekla bych že lidi, který v životě věřej, tak to mají v životě o hodně jednodušší...*“ Má pocit, že dnes jsou i věřící lidé hodně materiálně zaměřeni, dříve se dle jejího názoru věřilo „více“.

Láska

Lásku vnímá paní M. jako záchytný bod, jako něco, bez čeho si neumí svůj život představit. „*Bez ní by ty lidi v tom životě asi jako nák potom asi nák trpěli nebo já nevím, já si to ani neumím jako představit, ani bez tý víry ani bez tý lásky, takže nevím, jak to vnímaj třeba vostaní lidi, třeba jako dokavad' sou mladý a mají spoustu jakoby starostí a tohle, tak ještě třeba, ale potom myslím, když ke stáru, když jim tady někdo chybí, že a ted se třeba*

nedokážou smířit se spoustou věcí, že je to tak v životě daný a takže si myslím, že ta láska jim mlže v tom jako nějak pomoci, i ta víra.“

Domnívá se, že současná (partnerská) láska prochází krizovým obdobím – lidé nejsou schopni čelit problémům v partnerství a vše hned řeší radikálně. „...*a potom jako nic neopravujou, prostě hledaj jako nějaký nový, ale při tom to nový je potom stejný jo, ne-li horší a neuměj se něk jako sami najít, jako něk začít u sebe, jo, že spíš hledaj nějaký věci vokolo, těžko říct, co ta láska, jak to funguje, jestli skončí nebo přetrvává nějakou formou...“*

Láska k Bohu

Definovat tento pojem je pro paní M. velmi těžké. Přiznává se, že se jí na toto nikdo nikdy neptal. *Vono je to jiný než lidská láska, je to takový vlastně zakotvení někde, kde ti je dobře, vono se to nedá úplně konkretizovat, jo, ale říkám bez toho asi, já nevím, já sem vždycky měla představu, že bez toho bych skončila někde na drogách, protože něco, protože já sem byla taky takovej divoch, takže já kdybych neměla tadyto ukotvení, tak jako víš, já nevím jak bych to popsala...no je pro mě taková důležitá, ale nedokážu ti to vůbec teď popsat.“*

Eucharistie

Pro paní M. je to doba, kdy je čas právě na duchovní rozměr svého života. V materiálním a konzumním způsobu žití je to pro člověka jedna z mála chvil, která ho vytrhne z běžného dne, z denních starostí a problémů. „...*taková intenzivní jako duchovní chvílka, jo, ale nedá se říct, to prožívání je asi pokaždý jinak a spíš podle toho jak seš naladěná, ale spíš bych řekla, že je to takový nějaký usebrání nebo takovej nákej vnitřní duchovní nákej okamžik, no a spousta lidí k tomu přistupuje tak, že jakoby tam nalézá nějakou sílu a leckdy jakoby i odpověď jo, vlastně si odpoví třeba i na nějaký otázky, který třeba řešej, takže je to vlastně pro ně hrozně důležitý.“*

Spása

Vybraný pojem chápe paní M. jako opěrný bod. Jako něco, co motivuje lidi na zemi k tomu, aby se chovali podle pravidel, správně. Tento pojem vnímá jako nejstěžejnější a nejdůležitější ze všech vybraných pojmů, jako středobod víry. „...*že od toho se to jakoby odvíjí, víš, že jako se věří, že prostě to pozemský tělo není jako spojený jenom s tím, jako, že*

to není jako jenom to tělo, ale že tam je ještě ten duch, kterej tam jako přetrvává, a právě bych řekla, že ta spása je... od toho je potom vystavený to náboženství.“

Naděje

Naděje podle paní M. udržuje člověka během chvil, kdy se mu nedaří, kdy prožívá nehezké období. Vnímá ji jako pomocníka, berličku, která podporuje lidi v těžkých životních situacích. Také u naděje má pocit, že jí současná společnost nepřeje. „...*že prostě dneska lidi prostě všechno hnedka vzdávaj, takže taky bych řekla, že lidi dneska obecně naději jako moc nemaj, jo, že by jako se to mohlo něco zlepšit nebo tak, že i oni sami se dokážou třeba zlepšit, změnit. No a možná že ta naděje souvisí s tou spásou, že lidi prostě věděj, že ty spásy prostě nějak dosáhnou, ale nikdy nemají jistotu, to je voproti tý naději rozdíl, takže díky tomu tak nák musejí být prostě tak nák pořád aktivní, jo, jako nemají nic jistýho takže mají jenom pořád tu naději, která je jakoby drží a defacto jakoby nic jinýho nedostanou.“*

Modlitba

Pro paní M. je znamená modlitba něco jako rozhovor, dobu, kdy člověk opustí tenhle svět a přenes se opět do světa duchovního. „...*někdy vyjadřuješ jako vděčnost nebo zas někdy máš straosti, a tak je to takový jako přemýšlení. Možná jakoby v tom hledáš oporu, jako by bys to přenášela na toho druhýho, ale nevíš, zda ti to pomůže...“*

Hřích

Pod tímto pojmem si paní M. představuje jakýkoliv zlý skutek, čin nebo vinu. Hříchu se dle jejího názoru dopouštějí všichni lidé, ale křesťané jsou schopni s tímto tématem více pracovat.

Rozhovor č. 2. – pan P.

Bůh

Panu P. se pojem Boha velice těžko definuje. Znamená pro něj něco, co lze jen těžko popsat slovy. Nakonec dodává: „*Bůh je Otec, na kterýho se můžu spolehnout jako malé dítě na svého otce, jo...Jako zkušenost mi ukazuje, že to není vůbec nic jednoduchýho, i když se to jednoduchý na první, a možná i na druhý pohled může jevit.“*

Víra

Pro pana P. je pojem víry shodný s pojmem důvěra. „*Přesně toto pro mne víra znamená, jo, nejenže v Boha věřím, ale taky se mu učím důvěřovat na všech cestách svého života.*“

Láska

Láska podle pana P. znamená je rozhodnutí milovat.

Eucharistie

Po vyslovení tohoto slova, se panu P. ihned vybaví souvislost se skutečnou přítomností Ježíše Krista v podobě chleba a vína. „*Je v ní přítomný stejně, jako byl přítomný ve svym historickym životě tady na zemi.*“

Hřích

„*Hřích je jakoby nasměrování života, které nevede k Bohu. Z toho vyplývá všechno ostatní.*“

Spása

Spása je podle pana P. synonymem ke slovu záchrana. Ježíš Kristus nás dle jeho názoru přišel zachránit tím, že nám ukázal cestu zpět k Bohu a pravdivost svého poselství stvrdil svou smrtí na kříži a zmrtvýchvstáním.

Naděje

Podle pana P. nám naděje ukazuje, že náš život i to, co v něm děláme, má smysl. Nejzákladnější nadějí je naděje na šťastné završení života, které spočívá v setkání a životě s Bohem. „*Ztráta této naděje je zoufalství a znamená vlastně peklo, který je vlastně věčným zoufalstvím.*“

Panna Maria

„*Panna Maria je matkou Ježíše Krista.*“, podle pana P. je tedy i matkou církve a tím i všech křesťanů.

Modlitba

Modlitba je pro pana P. chvílí, kdy je možné se setkat s Bohem.

Rozhovor č. 3 – paní I.

Bůh

Pro paní I. je Bůh Stvořitelem světa, znamená pro ni také lásku, je to dle jejího názoru ten „...*který miluje každého člověka takového jaký je, no, no je podle mě nade všim, a dává všemu smysl, je taky všemohoucí, milosrdný a taky spravedlivý, no. Je to vlastně otec i matka a vlastně za mě položil život.*

Víra

Víru chápe paní I. jako jakýsi dar od Boha. „*Vono je to pro mě jako taková důvěra, no, důvěra v Boha, že vše, co se děje, dobrý i špatný má nějaký smysl, že nad všim je von – Bůh, kterež mě miluje a chce pro mě jen to nejlepší. Pro mě je víra to největší, co jsem v životě dostala, co proměnilo můj život a dalo mu směr a smysl.*“

Láska

Dle názoru paní I. se měl člověk naučit milovat jako Bůh, bezpodmínečně. Láska znamená pro paní I. největší hodnotu v životě.

Eucharistie

Paní I. chápe tento pojem jako dar z lásky od Boha pro nás. Eucharistie pro ni znamená připomínku jeho oběti, utrpení i lásky, živého Boha.

Hřích

K tomuto pojmu paní I. dodává: „*Hřích mě vlastně odděluje od Boha, staví zeď mezi mnou a Bohem, kvůli němu trpěl a trpí Ježíš na kříži.*

Spása

„*No tak pod tímhle slovem si vybavím věčný život...život..no, vlastně život v Boží přítomnosti a taky v jeho nekonečné lásce.*“ Podle paní I je spása zaplácena vysokou cenou – a to utrpením a smrtí Boha - Ježíše na kříži. „*Můj život k ní neustále směřuje. Spása je vlastně předmětem mé naděje a víry.*“

Naděje

Naděje pro paní I. vlastně vírou, vírou v to, že vše, co se děje, dobré i zlé, má smysl. „*že jednou pochopím všechny souvislosti...že jednou budu přebývat s Bohem.*“

Panna Marie

„Marie je Matkou Boží, no...je vlastně ženou, která prožila velký utrpení a soucítí s trpícími.“ Je to podle I. vyvolená žena, matka bez hříchu, která jí byla dána za matku.

Modlitba

Stejně jako předchozí respondenti i paní I. vnímá modlitbu jako rozhovor s Bohem, s Ježíšem. Představuje pro ni čas, kdy pobývá v Boží přítomnosti. *„Jsou to vlastně chvály, díky, prosby, které jsou nezbytný pro živý vztah s Bohem a důležitý pro zvládnutí každého dne.“*

Rozhovor č. 4 – pan H.

Bůh

Pojem Boha se u pana H. neustále vyvíjí. ... *“je to těžko uchopitelná věc, zpočátku to pro mě v dětství byla bytost, ze které je třeba mít respekt až strach, postupně se z něho stal spíše imaginární přítel, se kterým je fajn pokec.“*

Víra

Pan H. nejdříve uvádí obecné pojetí víry. Víra v tomto kontextu je pro něj něco, co bytostně k životu potřebuje. ... *„víru v to, že tady zítra ještě budu, že za volantem se všichni budou chovat slušně jako já, že jídlo, které jím, je v pořádku...“* K teologickému pojetí víry pan H. dodává: *„pokud jde konkrétně o víru v Boha, nikdy jsem nepochyboval o tom, že něco jako Bůh je...bez víry v něco metafyzického bych byl asi hodně neukotvenej... jen forma víry se postupně vyvíjí.“*

Láska

„Láska je fajn, jak věnovaná, tak přijímaná, je to vlastně cit bez jakýchkoliv ALE a taky bez výhrad.“ Dle pana H. je důležité mít v lásce velké porozumění pro druhého a být neustále připraven odpouštět.

Eucharistie

S tímto pojmem má pan H. problém *„Sám v současnosti nemám ujasněný vztah, každopádně cítím podstatnou sílu, kterou eucharistie má.“*

Hřích

„No i tady se můj názor postupně vyvíjí, od bezvýhradný zásadovosti až po dnešní blahosklonnější vztah.“ Hřích představuje pro pana H. něco, co udělá v nesouladu se svým svědomím, a proto je pro něj důležité správně vypěstovat své svědomí. Toto svědomí má ale každý nastavené úplně jinak.

Spása

„No doufám, že přijde...věřím tomu...dřív se lidi těšili na to, až umřou, budou spaseni a budou si užívat život věčný – mě už to baví tady, nicméně pomyšlení na to, že show tady na světě bude pokračovat i po smrti, je nesmírně motivující.“

Naděje

Pan H. dává pojem naděje do souvislosti s pojmem spása. „Jakmile bych ztratil naději, bylo by zle – a to nemluvim jen o naději na nějaký život po životě, naděje je pro mě každodenní touha, která je se mnou od probuzení až do večera – naděje, že bude úspěšný den, naděje, že já i moji blízcí budou zdraví...“

Panna Marie

„No tak to byla frajerka – před touhle ženskou mám obrovskou úctu...ona to s tím svým synáčkem vůbec neměla jednoduchý...“, Marie byla podle pana H. vždycky klidnou silou, oporou a naprostým vzorem obětavého a zároveň skromného člověka.

Modlitba

I pan H. vnímá modlitbu jako rozhovor. ...skoro takový, jakých dennodenně můžeme číst spoustu ve sdělovacích prostředcích, akorát že v ptaní a odpovídání se s tím nahoře přirozeně střídáme; vždycky jsem se pral s odříkáváním naučených modlitbiček, s přibývajícím věkem zjišťuju, že v rozumné míře to není úplně špatná věc.“

7. 6. 3 Dílčí výsledky výzkumného šetření

U většiny výše uvedených respondentů jsme zaznamenali fakt, že o vybraných náboženských kategoriích uvažují většinou teologickým jazykem. Popisují je věcně, bez citového zabarvení. Pouze paní M. dává pojmy do souvislostí s reálným prožíváním života.

7. 7 Porovnání výzkumů – lidé s mentálním postižením a lidé bez postižení

Dílejší analýzy výzkumů naznačily rozdíly v uvažování lidí s mentálním postižením a lidí bez postižení. Jedinci s mentálním postižením měli spíše tendence vzdalovat se od tématu, často také do charakteristik pojmů vnášeli zkušenosti ze svého života. Jednotlivé kategorie v nich vyvolávaly emoce, prožitky. Pojmy jim mnohdy splývaly, nedokázali hovořit pouze o jednom vybraném a jejich definice se tak často prolínaly. Někteří respondenti nebyli vůbec schopni odpovídat na vybrané kategorie.

Lidé bez postižení přistupovali k rozhovorům s velkými obavami, zda jejich odpovědi budou správné. Jejich definice byly často věcné, strohé. Pouze někteří z nich hovořili o pojmech v kontextu svého reálného života. K pojmům přistupovali většinou z teologického úhlu pohledu.

Na základě získaných dat můžeme s jistotou konstatovat, že člověk s lehkým mentálním postižením je schopen i přes svůj mentální deficit uvažovat o svém duchovním životě a konkrétních náboženských pojmech často i logicky, a dokonce v souvislostech.

Závěr

Cílem této práce bylo odkrýt a interpretovat názory a postoje věřících lidí s mentálním postižením na vybrané náboženské kategorie. Zajímalo nás také, zda jsou tyto lidé schopni jít v uvažování o svém duchovním životě více do hloubky.

Od většiny respondentů s mentálním postižením jsme získali spolu s výkladem náboženských pojmů také jejich životní příběh. Život ve víře a vybrané náboženské kategorie (mnohdy velmi složité i pro výklad člověka bez postižení) dokázali navíc popsat zcela logicky a v souvislostech. Tuto skutečnost jsme naopak nezaznamenali téměř u žádného věřícího jedince bez postižení.

Téměř všichni jedinci s mentálním postižením reagovali na kladené otázky velice spontánně, nebyli na rozdíl od lidí bez postižení okleštěni studem a zcela přirozeně odkrývali konkrétní problém. Vlastní zkušenosti, prožitky a konkrétní zážitky z jejich života v kombinaci s životním osudem byly hlavním rozdílným prvkem mezi lidmi s mentálním postižením a lidmi bez postižení. I přes specifické rysy v myšlení a chování lidí s mentálním postižením jsme získali relevantní data k analýze.

Stejně jako v bakalářské práci i zde se potvrdila následující skutečnost – dostanou-li lidé s mentálním postižením prostor pro setkání, je možné vést s nimi smysluplný dialog a stávají se tak validními účastníky výzkumů. Je však vždy předem nutné pečlivě zvážit výběr respondentů

Během zpracovávání diplomové práce nás napadla další témata, která nejsou dosud v České republice prozkoumána. Jedná se např. o nejednotný přístup církví k lidem s mentálním postižením. Hlubší prozkoumání by bylo třeba také v oblasti mapování toho, kolik lidí v České republice s mentálním postižením je členy katolické či jiné církve nebo zda jsou členy i jiných náboženských hnutí.

Seznam literatury

BEATES, Michael S. *Disability and the Gospel: How God uses our brokenness to display his grace*. Crossway. 2012. Wheaton. ISBN 978-14335-3045-6.

CIBULKOVÁ, Božena. *Duchovní život*. Hlinsko: Rudolf Špaček, 2016. ISBN 978-80-906055-2-7.

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1565-3.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

DOLEJŠÍ, Mojmír. *K psychologii mentálně retardovaných*. Praha: SPN, Praha, 1987.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, 209 s. Edice 21. ISBN 80-7106-085-2.

GALOFAR, Antonín. *Mentálně postižení jsou poslové Boží*. In: *Radio Vaticana* [online]. 3. 4. 2014 [cit. 2018 – 05 - 13], dostupné z <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=19927>

HALÍK, Tomáš. *Žít s tajemstvím: podněty k promýšlení víry*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 250 s. ISBN 978-80-7422255-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HRUBAN, Pavel. *Náboženský život lidí s mentálním postižením*. In: *Brno.charita* [online]. Únor, 2015 [cit. 2018–04-30], dostupné z <http://brno.charit.cz/duchovni-sluzba/clanky/nabozensky-zivot-lidi-smentalnim-postizenim/>

Interview s Pavlem Hrubanem, Brno, 3. 5. 2018.

KREJČÍŘOVÁ, Olga. *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami s mentálním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007.

KYSUČAN, Jaroslav. *Psychopedie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. ISBN: (brož.)

LALLEMANT, Louis. *Spiritualita srdce: duchovní učení*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. Societas (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-038-1.

LÉČBYCH, Martin. Mentální retardace v dospívání a mladá dospělosti. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-078-6.

MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

MUŽÁKOVÁ, Monika. *Byly to naše děti: o fenoménu lásky a sounáležitosti k rodičům a jejich dětem s mentálním postižením v každodennosti totality*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-874-5.

NOUWEN, Henri J. M. *Adam – Boží miláček*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2000. ISBN 80-7295-009-6.

NOUWEN, Henri J. M. *Duchovní život jako cesta*. Praha: Vyšehrad, 2012. *Cesty* (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-303-0.

Pastoral Statement of US Catholic Bishops on Persons with Disabilities, USCCB – 1978, Large Print Version, 2011 [cit. 2018 – 04 – 12], dostupné z <http://www.ncpd.org/ministries-programs/catechesis>

PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník: judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 8020404406.

PIPEKOVÁ, Jarmila, ed. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-934-8.

SCHOTT, H. *Kronika medicíny*. 1. vyd. Praha: Fortuna Print, 1994. ISBN 80-85873-16-8.

Slovník Židovsko-křesťanského dialogu. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. Oikúmené. ISBN 80-85241-59-5.

Speciální pedagogika. Časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky, 2011, 21(4), ISSN 1211-2720.

Speciální pedagogika. Časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky, 2017, (3-4), ISSN 1211-2720.

STRNADOVÁ, Iva. *Rodiny osob s mentálním postižením: současné směry ve výzkumu a možnosti speciálněpedagogické intervence*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7290-388-7.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-060-7.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2000, 248 s. ISBN 80-86039-90-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. ISBN 80-7320-063-5.

VANIER, Jean. *Cesta k lidství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-805-8.

WHITE, George. *People with Disabilities in Cristian Community*. Journal of the Christian Institute on Disability (JCID), [online]. 2014, s. 11 – 35 [cit. 2018 – 05 - 04], dostupné z http://www.joniandfriends.org/media/uploads/jcid/jcid_3.1_white_people_with_disabilities_in_christian_community.pdf

YONG, Amos. *The Bible, disability and the Church: A new vision of the people of God*. Wm. B. Erdmans Publishing Co. Michigan. 2011. ISBN 978-0-8028-6608-0.

Zásady úspěšné komunikace s lidmi s mentálním postižením. Doporučené přístupy k lidem s mentálním postižením v rámci jejich celoživotního vzdělávání i mimo něj. Inclusion Europe, 2010. ISBN 2-87460-137-3.

Seznam příloh

Příloha č. 1

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM VÝZKUMNÉHO ROZHOVORU

zaznamenaného pro účely výzkumného projektu diplomové práce

Vybrané náboženské kategorie v představách lidí s mentálním postižením

Výzkum probíhá pro účely zpracování diplomové práce vedené na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Diplomová práce je psána na oboru speciální pedagogika Bc. Soňou Koubskou.

Cílem tohoto výzkumu je analyzovat pojetí vybraných náboženských pojmů lidmi s mentálním postižením a následně jej porovnat s výkladem lidí bez postižení.

Pro účely analýzy nejsou důležité osobní údaje respondentů (jako je například jméno, bydliště či organizace, ve které jsou zaměstnány). Rozhovor, který s Vámi bude zaznamenán, bude ihned po jeho pořízení anonymizován. Všechny veřejně přístupné výstupy z výzkumu a jeho analýzy budou citovány anonymně a bude s nimi nakládáno bez vazby na Vaši osobu či organizaci, ve které pracujete.

Souhlasím s poskytnutím rozhovoru Soně Koubské pro účely výše popsání výzkumného projektu.

V

Dne.....

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 2

Příloha č. 2

NÁVOD K POLOSTRUKTUROVANÉMU ROZHOVORU

- a) Váš život v katolické komunitě
- b) Vaše cesta k víře
- c) Vliv víry na Váš život
- d) Vybrané náboženské pojmy: Bůh, láska, víra, naděje, eucharistie, spása, hřích, neposkvrněné početí/Panna Marie, modlitba-definice, vztah k pojmům, propojení života ve víře a reálného života

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby práce

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				